

Міністерство освіти та науки України
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені
академіка Степана Дем'янчука»
Історико-філологічний факультет
Кафедра романо-германської філології

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ СТУПЕНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ «МАГІСТР»**

**КОНТЕКСТНИЙ АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ НА УРОКАХ
ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ
ОСВІТИ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ ОНОРЕ ДЕ БАЛЬЗАКА)**

Виконав:

здобувач історико-філологічного факультету
спеціальності:

014 Середня освіта (Мова і література
(англійська));

014.02 Середня освіта (Мова і зарубіжна
література (англійська))

Прищепя Олег Степанович

Керівник:

к.п.н., доц. Овдійчук Л. М.

Рецензент:

к.ф.н., доцент кафедри
методики викладання і змісту освіти
РОППО Лавренчук В. П.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ КОНТЕКСТНОГО АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ.....	10
1.1. Наукові основи контекстного аналізу художнього твору.....	10
1.2. Методичні засади контекстного аналізу художнього твору на уроках зарубіжної літератури.....	17
1.3. Аналіз програмового та навчально-методичного забезпечення шкільного курсу зарубіжної літератури для 9 класу ЗЗСО: стан досліджуваної проблеми.....	24
Висновки до розділу 1.....	31
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ КОНТЕКСТНОГО АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ О. ДЕ БАЛЬЗАКА У 9 КЛАСІ.....	33
2.1 Педагогічна діагностика готовності учнів до контекстного аналізу художнього твору на уроках зарубіжної літератури.....	33
2.2. Експериментальна методика контекстного аналізу художнього твору (повість «Гобсек» Оноре де Бальзака) на уроках зарубіжної літератури.....	44
2.3 Порівняльний аналіз результатів педагогічного експерименту.....	58
Висновки до розділу 2.....	60
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	65
ДОДАТКИ.....	75

УДК: 81'22.5:801.82 [Оноре де Бальзак]

Прищепя Олег Степанович
КОНТЕКСТНИЙ АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ НА УРОКАХ
ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ
ОСВІТИ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ ОНОРЕ ДЕ БАЛЬЗАКА)

У магістерській роботі розкрито поняття контексту, контекстного аналізу художнього твору та його видів. На основі аналізу літературознавчих праць виокремлено оптимальні з методичного боку контексти аналізу художнього твору у 9 класі, зокрема історичний, біографічний, літературознавчий, мистецький. Розкрито особливості застосування різних видів контексту на уроках вивчення художнього твору, обумовлено підходи: особистісно зорієнтований і компетентнісний, визначено ефективні традиційні та інноваційні форми, методи і прийоми роботи. У роботі визначено критерії та показники сформованості вмінь учнів контекстного аналізу художнього твору у 9 класі: когнітивний, діяльнісний, продуктивний та схарактеризовано рівні: високий, середній, низький. Теоретично обґрунтовано, розроблено й експериментально підтверджено ефективність методики контекстного аналізу художнього твору на прикладі вивчення повісті «Гобсек» Оноре де Бальзака у 9 класі.

Ключові слова. Контекст історичний, біографічний, літературознавчий, мистецький, методика контекстного аналізу художнього твору, повість «Гобсек».

Prishchepa Oleg Stepanovych
CONTEXTUAL ANALYSIS OF A LITERARY WORK AT FOREIGN
LITERATURE LESSONS IN GENERAL SECONDARY EDUCATION
INSTITUTIONS (ON THE EXAMPLE OF HONORE DE BALZAC'S
WORK)

The concept of context, contextual analysis of an artistic work and its types is revealed in the master's thesis. On the basis of the analysis of literary works, the methodologically optimal contexts for the analysis of an artistic work in the 9th grade, in particular historical, biographical, literary, and artistic, are singled out. The peculiarities of the use of various types of context in the lessons of the study of an artistic work are revealed, the approaches are determined: personally oriented and competence-oriented, effective traditional and innovative forms, methods and methods of work are determined. In the work, the criteria and indicators of the development of students' skills of contextual analysis of an artistic work in the 9th grade are determined: cognitive, activity, productive, and the levels are characterized: high, medium, low. The effectiveness of the method of contextual analysis of an artistic work was theoretically substantiated, developed and experimentally confirmed on the example of the study of the story "Hobsek" by Honore de Balzac in the 9th grade.

Keywords. The context is historical, biographical, literary, artistic, the method of contextual analysis of an artistic work, the story "Hobsek".

ВСТУП

Актуальність дослідження. Ефективність і результативність викладання вчителями і вивчення учнями літератури залежить від багатьох факторів, зокрема, від особистості педагога, від його уміння обирати оптимальні методи та прийоми, зорієнтовані на краще засвоєння учнями навчального матеріалу.

Низка документів, прийнятих упродовж останніх трьох десятиліть та відкоригованих відповідно до сучасних викликів, пов'язаних з пандемією «Ковід-19» та російсько-українською агресією проти України, Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI ст.), Закон України «Про повну загальну середню освіту», Державний стандарт базової середньої освіти, навчальні модельні програми із зарубіжної літератури, спрямовані на радикальну модернізацію системи освіти. Саме такій меті можуть слугувати інноваційна педагогіка і продуктивне навчання, що спрямовують процес навчання на формування важливих ключових та предметних компетентностей відповідно до змісту програмового матеріалу.

Рівень літературної освіти, осмислення історико-літературних, теоретико-літературних і літературно-критичних постулатів, патріотичне, релігійне, морально-етичне виховання майбутнього громадянина нашого суспільства, залежить від якості аналізу художнього твору, його змісту і методики її доведення до учнів.

У Державному стандарті базової середньої освіти вказано, що літературний твір треба розглядати в історико-культурному контексті, враховуючи літературно-мистецьку епоху, напрям, течію та стиль; індивідуальний стиль; естетичну цінність літературного твору; відкритість творів літератури до інтерпретації; художній переклад; читацький досвід, емоційний стан читача. [18, с.11] Зокрема, йдеться про «цінування художньої літератури як мистецтва слова в контексті духовних надбань людства» [Там само, с.9]

Отже, актуальним є контекстне вивчення літератури і художнього твору зокрема. Ця теза більш деталізована у навчальних програмах із зарубіжної літератури. [21; 22] Автори акцентують, що «літературний текст як факт мистецтва відображає ознаки конкретної культурної епохи, її світоглядні шукання й філософські концепції», тому автори програми радять під час розгляду художніх творів враховувати різні контексти: культурно-філософський контекст, соціально-історичний, а також демонструвати взаємозв'язки художньої літератури з живописом, графікою, скульптурою, музикою, театром, кіно та ін. Таким чином «художня література (в її національних проявах та самобутності) має бути репрезентована як цілісний пласт культури певної доби». [22, с.13] у процесі такого вивчення розширюється читацьке сприйняття творів, відбувається залучення учнів до активної роботи з навчальним матеріалом не тільки з літератури, а й із суміжних предметів, отже, посилюється роль міжпредметної інтеграції.

Для реалізації таких важливих аспектів вивчення літератури необхідне поєднання особистісно орієнтованого навчання (А. Фасоля), діалогічного характеру викладу матеріалу (Г. Токмань) та застосування новітніх педагогічних технологій (О. Пометун).

У літературознавчій науці художній твір розглядався у різних контекстах: біографічному (В. Дільтей, Р. Унгер, К.Г. Юнг), культурологічному (В. Асмус, В. Бранський, Г. Г. Гадамер, Т.С. Еліот), літературознавчому, зокрема, в межах історії літератури (Т. Денисова, Д. Затонський, Ю. Лотман, Д. Наливайко, К. Шахова, В. Шкловський), теорії літератури (Р. Барт, М. Гіршман, А. Ткаченко, Ю. Тинянов, О. Чирков) та літературної критики (С. Аверінцев, Г. Белль, М. Гоголь, О. Білецький).

Художню літературу як вид мистецтва у взаємодії з іншими видами мистецтва досліджували Дж. Броун, У. Вайсштайн, В. Будний та М. Ільницький. Г. Ремака, І. Франко.

Теорія і практика контекстного вивчення художніх творів у професійній літературній освіті майбутніх філологів була в колі зацікавлень Л. Овдійчук. [60]

Контекстне вивчення літератури у загальноосвітній школі було предметом розгляду В. Гриневича, І. Тригуб. Окремі аспекти цієї проблеми досліджували В. Доманський, З. Шевченко, Т. Яценко (культурологічний підхід до вивчення літератури в школі), О. Бандура, Т. Бугайко, В. Гречинська (міжпредметні зв'язки), С. Жила, Л. Овдійчук (мистецькі аналогії). Проте у шкільній практиці важливо зосередити увагу саме на контекстному методі аналізу художнього твору. Творчість Оноре де Бальзака за навчальною програмою вивчається у 9 класі в контексті літератури реалізму. Запропоновано на вибір два тексти: повість «Гобсер або «Батько Горіо». Проте цілісного дослідження саме про контекстне вивчення художнього твору «Гобсек» немає. Це й зумовило вибір теми магістерського роботи: **«Контекстний аналіз художнього твору на уроках зарубіжної літератури в закладах середньої освіти (на прикладі творчості Оноре де Бальзака)»**.

Об'єкт дослідження – процес вивчення зарубіжної літератури в середній школі.

Предмет дослідження – методика контекстного аналізу художнього твору на уроках зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти.

Мета дослідження полягає в розробці науково обґрунтованої та експериментально перевіреної методики контекстного аналізу художнього твору під час вивчення творчості Оноре де Бальзака на уроках зарубіжної літератури у 9 класі.

Відповідно до мети дослідження було поставлено такі **завдання**:

1. Опрацювати науково-методичну літературу з проблеми контекстного аналізу художнього твору та розкрити й уточнити сутнісні характеристики базових понять.

2. Проаналізувати зміст програмового та навчально-методичного забезпечення щодо контекстного аналізу художнього твору та констатувати об'єктивний стан досліджуваної проблеми в шкільній практиці.

3. Визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості вмінь дев'ятикласників контекстного аналізу художнього твору.

4. Розробити, науково обґрунтувати й експериментально перевірити методику контекстного аналізу художнього твору під час вивчення творчості Оноре де Бальзака на уроках зарубіжної літератури у 9 класі.

Для реалізації поставлених завдань використовувались такі **методи дослідження**:

- теоретичні: аналіз і синтез літературознавчих, психолого-педагогічних та науково-методичних праць, вивчення й узагальнення передового педагогічного досвіду з метою з'ясування основних підходів до розв'язання досліджуваної проблеми в науці й практиці роботи вчителів-словесників; аналіз навчальних програм та підручників з літератури;

- емпіричні: анкетування, інтерв'ю, бесіди з учителями-словесниками та учнями, спостереження за навчально-виховним процесом, вивчення документації; констатуючий зріз та формувальний експеримент; анкетування учнів;

- статистичні: кількісний та якісний аналіз результатів експериментально-дослідного навчання.

Гіпотеза дослідження – методика контекстного аналізу художнього твору під час вивчення творчості Оноре де Бальзака на уроках зарубіжної літератури у 9 класі буде ефективною за умови:

- врахування особистісного та компетентнісного підходів;
- поєднання біографічного, історичного, філософсько-культурологічного, літературознавчого, мистецького контекстів;

- творчого застосування традиційних та інноваційних методів і прийомів контекстного аналізу художнього твору.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі Рівненського ліцею №13 Рівненської міської ради. Експериментальним навчанням було охоплено 49 учнів 9 класів.

Наукова новизна роботи полягає в узагальненні та систематизації наукових досліджень з проблеми контекстного аналізу художнього твору. Вперше науково обґрунтовано теоретичні засади контекстного аналізу художнього твору під час вивчення творчості Оноре де Бальзака на уроках зарубіжної літератури у 9 класі; визначено критерії, показники та рівні сформованості умінь учнів контекстного аналізу художнього твору на прикладі повісті Бальза «Гобсек»; удосконалено систему роботи над художнім твором із застосуванням традиційних та інноваційних методів.

Практичне значення дослідження. Результати дослідження можуть бути використані на уроках зарубіжної літератури або інтегрованого курсу української і зарубіжної літератури у закладах загальної середньої освіти, а також на практичних заняттях з дисциплін «Методика навчання зарубіжної літератури», «Літературна компаративістика», «Теорія і практика контекстного вивчення художнього твору» у ЗВО. Перспективними є дослідження контекстного аналізу творів зарубіжної літератури іншого напрямку, стилю, епохи.

Апробація результатів дослідження. Окремі розділи та дослідження в цілому обговорено на засіданнях кафедри мови та української літератури та студентського наукового товариства «Пошук», на заняттях з «Методики викладання зарубіжної літератури у закладах освіти».

Результати наукового дослідження було репрезентовано на Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих науковців «Лінгвістика й лінгводидактика: здобутки і перспективи розвитку», м. Одеса, 01–02 грудня 2023 р. Підготовлено до друку тези «Особливості контекстного аналізу художнього твору на уроці зарубіжної літератури».

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Список використаних джерел включає 108 найменувань. Загальний обсяг роботи – 85 сторінок, з них – 64 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ КОНТЕКСТНОГО АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

1.4. Наукові основи контекстного аналізу художнього твору

Термін «контекст» має кілька значень. В іншомовному словнику зазначено, що слово запозичене з латиської мови: *contextus* – тісний зв'язок, з'єднання, й означає «уривок тексту із закінченою думкою, який дає змогу точно визначити смисл окремого слова або виразу» [78, с. 414]

У словниках відображено різні значення цього терміну з філософського кута, культурологічного, педагогічного, лінгвістичного, оскільки ним послуговується багато наук. У переносному значенні, контекст – це сукупність обставин, подій тощо, у зв'язку з якими слід розглядати певний факт, явище, подію. У контексті яких-небудь подій, у якому-небудь контексті. [79]

У лінгвістиці контекст – означення частини тексту із закінченою думкою, що дає змогу точно встановити значення окремого слова чи речення.

Художній твір як мистецьке явище є продуктом своєї епохи та її ж репрезентантом. Тому очевидно, що розглядати його необхідно у певному контексті: історичної епохи з її суспільно-політичним становищем, культурою, мистецькими витворами; напрямів, стильових течій у літературі того періоду; творчості письменника.

У Літературознавчій енциклопедії контекст потрактовано «як естетичну систему, без урахування якої сприйняття художнього твору не може бути коректним. ... В його межах прояснюється виражене значення висловлення, окреслені зв'язки з літературною традицією та новаторськими тенденціями в інтертекстуальному полі художньої та позахудожньої дійсності». Автор узагальнює думки вчених щодо видів контексту: фраза, епізод, ситуація, – це вузький, а ширший – біографія, доля письменника, світогляд, ідіостиль, літературна школа, стильова течія, епоха, маркери

«великого культурного часу». Окрім того, контекст має враховувати характеристики художньої дійсності, культурне, соціальне оточення з відповідною оцінною шкалою.[40, С.518-519]

Основні види контексту: біографічний, літературознавчий і культурологічний, – визначає Р. Унгер, обумовлюючи це художньою своєрідністю літературного твору. Окрім цього, науковці виокремлюють історичний, лінгвокультурологічний, літературний, літературознавчий, літературно-критичний, міфопоетичний, мистецький, філософсько-естетичний, науковий контексти.

О. Чирков пропонує контекстуальний підхід до аналізу художнього твору через контекст певної історико-літературної доби, у якій визначається місце твору; контекст творчості письменника та місце твору в ній; контекст певної історичної доби, у якому досліджується повнота відображення епохи в літературному творі. Особливо це стосується, за переконанням автора, творів модернізму та постмодернізму [104].

Літературознавці В. Агеєва, Т. Гундорова, Н. Зборовська, В. Марко вважають, що поняття контекстного осягнення літературного твору співвідноситься з його декодуванням, тобто це інструмент інтерпретації змісту. Оскільки першим рівнем контекстного вивчення твору вважаємо усвідомлення його внутрішнього ідейно-художнього потенціалу, то декодування, що стосується осмисленого розуміння таїни слова конкретного художнього тексту, є вагомим чинником пізнання. Науковці акцентують на визначенні коду як авторської позиції, що втілюється в художньому творі і з якої письменник пропонує читачеві сприймати його. Коди наявні в словах, образах, творах, тобто на різних рівнях структури тексту.

В. Марко трактує розкодування або декодування тексту як пошук способів пізнання таїни слова, що цілком узгоджується із завданнями вивчення у творі того, що в ньому закладено автором і тому прийнято називати ідейно-художнім потенціалом [44, с. 48]. Таким чином, декодування художнього образу/тексту є проникненням у тонкощі творення цього образу і

значущих компонентів тексту через сутність та взаємодію прийомів. У цьому випадку йдеться про вузький контекст, який дозволяє дослідникові зосереджуватися на окремих частинах тексту й на самому тексті, не виходячи за його межі. Науковці означили це явище як твороцентризм, що означає зосередження уваги читачів і дослідників на головному вузловому пункті літератури – художньому творі, ціль якого – осмислене сприйняття з тексту максимуму вражень, думок і почуттів, навіюваних читачеві.

Проте у науковій літературі представлений і другий рівень контекстного вивчення літературного твору, для якого характерні зовнішні чинники художнього творення та функціонування: зовнішнє середовище, історико-культурні та соціально-економічні процеси, різноманітні прояви і результати людської діяльності, міжмистецька взаємодія.

На сьогодні в наукових сферах визначено такі різновиди контексту аналізу художнього твору: біографічний, історичний, літературний, літературознавчий, культурологічний, мистецький, краєзнавчий, особистісний.

Біографічний контекст. Французький літературознавець Шарль Сент-Бев створив літературні портрети письменників: Дідро, Корнеля, Лафонтена, Мольєра, Расіна, Реньє, Шеньє та ін., – застосувавши біографічний метод. Сент-Бев звернув увагу на те, що на входження письменника в літературу впливає загальний стан літератури, особливості його виховання, таланту. Засновник культурно-історичної школи І. Тен визначив основні чинники (раса, середовище й історичний момент), які мають найбільший вплив на особливості біографії автора і на його літературну творчість. Учений сформулював «методологічні настанови вивчення письменства, що полягали в аналізі біографії та психології митця, специфіки культурного оточення, громадського світогляду, особливостей раси, зумовлених біологічними чинниками, кліматом, місцевістю, історичними обставинами». [Цит. за: 40, С.537]

Г. Брандес, данський літературознавець, намагаючись поєднати культурно-історичний метод І. Тена з теорією Ш. Сен-Бева, все ж був прихильником того, що саме геніальні особистості творять історію. визначальну роль відіграють.

Прихильниками біографічного методу в українському літературознавстві є С.Балей, Т.Гундорова, І.Дорошенко, М.Коцюбинська, О.Огоновський, М.Петров, В.Смілянська. І. Франко, М.Чалий та ін.

Наприклад, О. Огоновський використав цей метод в «Історії літератури руської» і розглядав твори «як прояв елементів біографії його автора». [Цит. за: 40, С.138]

На універсальності біографічного контексту наголошує І. Голубович [15], С. Михида – на інтеграції біографічного та психоаналітичних (у цілісній системі) методів вивчення «суб'єкта художності» [49]

Важливість біографічного методу підкреслює В. Марко «передбачає розгляд біографії письменника як важливого джерела творчості. Безперечно, автор акумулює враження та ідеї часу, творить художній світ, тому вивчення обставин його життя може допомогти глибше дослідити процес зародження й визрівання творчих задумів, увагу до певних мотивів тощо. Особистісні моменти відіграють важливу роль у творчості, водночас художній твір має об'єктивну естетичну цінність». [44, с.43]

Теоретичні аспекти цього методу розробив П. Білоус, виокремивши у біографії митця зовнішні і внутрішні аспекти впливу. Він визначає чинники, які відтворюють зовнішню біографію письменника: запас знань і вражень, досвід; життєві події; видання творів; мандрівки; факти спілкування з реальними конкретними особами. Тоді як враження, думки, переживання, художні та інтелектуальні узагальнення; здатність співпереживати, осмислення історичного періоду та подій, у яких письменник міг і не брати участь, – відносить до фактів внутрішньої біографії. [5]

Отже, як зазначає Л. Овдійчук «у літературознавстві біографія письменника розглядається не тільки як текст (художній, документальний), а

й як контекст. Адже аналіз творчості письменника потребує, окрім теоретичного інструментарію, й скрупульозного знання життєпису», [60, с.21]

Історичний контекст. Літературний процес відбувається в певний час і в певному місці, на нього впливають політичні події, соціальні зрушення, наукові винаходи. Це спонукає дослідників залучати історичний контекст до літературознавчих студій.

За В. Марком, необхідне «дослідження суспільно-історичних умов написання твору; вивчення історико-літературного контексту, в якому твір постав перед читачем; визначення місця твору в творчості письменника, коли йдеться про творчу еволюцію; оцінку твору з погляду сучасності: переосмислення проблематики, художніх достоїнств твору новими поколіннями дослідників і звичайних читачів. Частковим моментом реалізації принципу історизму є вивчення історії написання, публікації та дослідження твору». [44, С. 41-42]

Про важливість врахування історичні умови, за яких «твір мистецтва отримував своє первинне значення й функцію», писав Г.-Г. Гадамер. [9, с.12]

Уже згаданий засновник культурно-історичної школи І. Ген спирався на філософію позитивізму та на історизм Й.-Г. Гердера. Науковець вважав, що аналіз середовища (тобто ландшафту, клімату, соціальних обставин, «стану умів»), у якому жив, формувався, творив письменник, є необхідним. [Цит. за: 40, с.537]

Літературний/літературознавчий контекст. Оскільки художній твір найперше є репрезентантом мистецтва слова, тому твір треба аналізувати у літературному контексті. Науковці виділяють вузький контекст, який охоплює межі творчості письменника, зіставлення з його іншими творами для виявлення закономірностей творчості, зокрема, індивідуального стилю митця. У широкому значенні – це середовище, у якому виник твір, ціла система літературних напрямів, течій, стилів тощо.

Поява «справжнього нового» твору, за Т.С. Еліотом, змінює загальну картину розвитку літератури, оскільки цей твір відрізняється від усіх попередніх, тому саме в цьому сенсі він стає невід'ємною рисою історико-літературного процесу. Одночасно «справжній новий» літературний твір є наслідком успадкування автором літературної традиції, надбань всієї літератури (світової і вітчизняної), а не тільки не тільки свого покоління.

Вчені акцентують, що художній твір, який виходить за рамки традицій, все ж виникає у певному історико-літературному контексті. Його тривалість у часі залежить від повноти відображення своєї епохи, навіть її випередження. Лише тоді текст буде актуальним для майбутніх поколінь.

На переконання І. Тригуб, «поза літературним процесом не існує окремого художнього твору, який обов'язково ідентифікується за його приналежністю до певної літературної школи, течії, напряму. Кожен витвір мистецтва слова вписується й осмислюється в чітких координатах національного й світового літературного розвитку та усвідомлюється в широкому культурному діалозі об'єктів і суб'єктів мистецького життя». [89, с.49] Літературознавці акцентують також на явищі взаємовпливів художніх систем різних національних літератур, зокрема, на розумінні традицій і новаторства у творчості письменників і течії розвитку літературного процесу у світі. Все це доводить важливість застосування літературного / літературознавчого контексту під час аналізу художнього твору.

Культурологічний контекст. Л. Вайт, засновник культурологічної науки, називає культурою визначений порядок чи клас феноменів, а саме предмети і явища, пов'язані з проявами особливої ментальної здатності, яка властива винятково людському виду, до символізації. Тобто всі культурні надбання людства (а це знаряддя праці, начиння, орнаменти, амулети тощо, а також дії, вірування, відносини), функціонують у символічному контексті. Усі форми культури: матеріальну, соціальну, ідеологічну, – легко передати через соціальні механізми, тому науковець образно назвав культуру формою соціальної спадковості. За Л. Вайтом, культура – це організована, інтегрована

система, яка має свою структуру, зокрема, такі підсистеми: технологічну, соціологічну, ідеологічну. Саме до ідеологічної підсистеми вчений відніс ідеї, вірування, знання, виражені через мову та інші символічні форми. Міфологія, теологія, легенди, література, філософія, наука, народна мудрість і знання, за Л. Вайтом, теж належать до ідеологічної системи. [Цит. за: 83]

Очевидно, що література є частиною культури, належить до цієї системи, тому культурологічний контекст є необхідним під час аналізу художнього тексту для з'ясування «духу епохи», складовими якого є мова, ідеї, звичаї, художній процес, ідеологія, релігійні вірування.

Мистецький контекст.

«Історія М (мистецтва, *розшифрування моє. Р. П.*) невіддільна від історії культури, нації, народів, у кожному періоді має певну специфіку. ... Жодна ланка М. не існує ізольовано від іншої, перебуваючи під впливом художніх ідей, що можуть створити стильову домінанту певної доби».[40, с.42]

У. Вайсштайн класифікував типи зв'язків між літературою й іншими видами мистецтва:

- ✓ твори мистецтва, які зображають та інтерпретують відповідну історію, а не є простою ілюстрацією до тексту;
- ✓ літературні твори з описом окремих витворів мистецтва;
- ✓ літературні твори, які створюють або літературно перетворюють зразки мистецтва;
- ✓ літературні твори, що імітують образотворчі стилі;
- ✓ літературні твори, що використовують технічні прийоми образотворчих мистецтв (монтаж, колаж, гротеск);
- ✓ літературні твори, що співвідносяться з образотворчим мистецтвом та художниками або передбачають спеціальні знання з історії мистецтв; синоптичні жанри (емблема); літературні твори на ту ж тематику, що й твори мистецтва. [7, с.380]

Класифікація дає можливість визначити літературні твори відповідно до окремих типів чи видів для аналізу через мистецький контекст.

Краєзнавчий контекст. Науковці дослідили, що багато зарубіжних письменників мали життєві і творчі зв'язки з Україною (народилися, проживали, перебували або писали твори на українські теми). Цей аспект детально опрацювали краєзнавці. Тому «у процесі аналізу художніх творів, які мають «прив'язаність» до певної місцевості, важливим елементом є краєзнавчий контекст». [60, с. 66] Його виокремила Л. Овдійчук. У шкільному вивченні цей аспект передбачений програмою.

Отже, проаналізовані праці про різні види контекстів дають підстави стверджувати, що контекстуальне прочитання твору є актуальним у сучасному літературознавстві, є багато напрацювань з цієї проблеми. Це є методологічна база для контекстного аналізу художнього твору під час вивчення літератури в закладах загальної середньої освіти.

1.2. Методичні засади контекстного аналізу художнього твору на уроках зарубіжної літератури

У сучасних закладах загальної середньої освіти основою вивчення літератури є осягнення художнього твору у його внутрішніх і зовнішніх зв'язках, що співвідноситься з розумінням контекстного вивчення мистецьких явищ.

Українські дослідники актуальних проблем методики навчання літератури Л. Бондаренко, Ю. Бондаренко, Н. Волошина, Н. Гоголь, В. Гладишев, А. Градовський, С. Жила, О. Ісаєва, Ж. Клименко, Л. Мірошніченко, Л. Овдійчук, В. Погребенник, О. Покатілова, В. Пустохіна, Л. Сімакова, А. Ситченко, Г. Токмань, І. Тригуб, З. Шевченко, Т. Яценко вбачають доцільність розгляду художнього твору і творчості письменника у різноманітних зв'язках з історико-культурними процесами, світоглядними аспектами. Г. Токмань обумовлює це через важливий аспект формування

активного читача: «Учнів зацікавить контекстне прочитання твору – зокрема, залучення історичного контексту описаних письменником подій, а також біографічного – наведення фактів біографії автора, своєрідно переломлених у художньому полотні. Літературний контекст пробудить зіставні мислительні дії, учні побачать оригінальність художнього розв’язання тієї самої проблеми у літературах різних часів і народів. Загальномистецький контекст зробить урок яскравим, різнобарвним, наповненим музикою: цікавинкою стане знайомство зі специфікою образотворчих засобів при творенні подібних образів письменниками, художниками, музикантами, скульпторами, акторами». [85, с. 264]. Ця теза важлива, оскільки акцентує на необхідності комплексного підходу до аналізу художнього твору.

Погоджуємося з думкою науковця, що шкільне літературне навчання повинно бути інтегративним, а кожен прочитаний художній твір сприяти усвідомленню учнями широкого контексту культурних явищ.

Ю. Бондаренко акцентує на врахуванні принципу контекстності, називаючи «точками опори» для учнів теоретичні, біографічні та історико-літературні відомості під час вивчення літературних творів.

Л. Мірошніченко пропонує схеми аналізу художніх творів, передбачаючи з’ясування загальних, культурологічних та теоретико-літературознавчих питань.

До загальних питань авторка відносить назву твору, ім’я автора; рік написання, публікації; історію написання; присвяту, наявність і пояснення епіграфа. Теоретичні та літературознавчі питання – це напрям, в межах якого треба розглядати твір; жанр, тема; ідея; система образів; сюжет та його елементи, композиція; поетикальні засоби та бібліографічні дані. Культурологічні питання включають синтез мистецтв, якщо він наявний у творі; українознавчі аспекти; культурно-мистецькі події цього часу, висловлювання критиків, митців й особиста думка про твір.

Біографічний контекст та його роль і значення у процесі вивчення твору були у фокусі уваги Н. Волошиної, Є. Пасічника. Методисти

акцентували на тому, що біографія – це своєрідна психологічна підготовка учнів до вивчення творчості письменника. Вивчати життєпис необхідно у єдності із творчістю, що «допомагає зрозуміти школярам своєрідність особистості письменника, його характер, творчість, простежити його долю в тісному зв'язку з суспільно-історичними подіями епохи, в якій він жив і працював» [57, с. 106].

Методичні аспекти залучення історико-біографічного контексту під час вивчення творів йдеться у методичних напрацюваннях А. Ситченка. Автор, виокремлюючи основні компоненти підготовчого етапу роботи над літературним твором: 1) біографічні відомості про письменника; 2) життєва основа твору та історію написання, – розкриває логіку такого підходу: «виникає загальний контекст, у якому твір виразніше постає перед читачем – у просторі біографічному, літературному, загальнокультурному та особистісному» [77, С. 96–97].

Для В. Гладишева біографічний контекст – це «семантичне поле, що містить інформацію про життя і творчість письменника, тісно пов'язану з виучуваним твором, його історією, творчим задумом автора тощо» [14, с. 47].

А. Ситченко рекомендує презентувати біографічні відомості про письменника у формі шкільної лекції за планом: «а) менталітет, світогляд, громадянська позиція письменника; б) особливості таланту, умови творчого зростання, естетичний ідеал; в) основні творчі здобутки митця; г) факти особистого життя письменника» [77, с. 98]. Слушними є пропозиції застосовувати активні методи роботи: практичне опрацювання матеріалу підручника чи додаткових джерел, цікаві повідомлення про митця, реальну чи віртуальну екскурсію до музею письменника або зустріч із письменником.

У сучасній методиці навчання зарубіжної літератури досить активно упроваджуються інтерактивні методи вивчення життєпису: мультимедійні презентації, створення ментальних карт та інших графічних систематизаторів, виконання завдань на флеш-картках онлайн, використання ресурсів освітніх онлайн платформ зокрема «Learning.ua», «Online Test Pad»,

«Slideshare» та ін.) [65] Головне, щоб інформація про письменника була першоджерельною, значимою.

Найбільш вагомий внесок у розв'язання проблеми контекстного вивчення літератури належить В. Гладишеву, який розробив систему контекстного вивчення художніх творів у методичному аспекті на прикладі зарубіжної літератури. Учений звернув увагу на такі важливі аспекти контекстності літературного твору, які пов'язані з особистістю письменника (біографічний контекст), літературним та культурним середовищем, що сформувало творчу індивідуальність митця, (літературознавчий та культурологічний контексти), та рівнем особистісного і читацького розвитку учнів, їхні особистісно-мистецькі інтереси (особистісно-значущий контекст)» [14, с. 21].

Кожен із цих контекстів обумовлений певними факторами: біографічний контекст – сукупністю обставин життя митця, які вплинули на формування його як творчої особистості; літературознавчий контекст – історико-літературними, теоретико-літературними і критико-літературними поняттями; культурологічний – тенденціями світової культури; особистісно-значущий – можливістю сприйняття особливостей і цінностей твору реципієнтом [14].

Особистісно-значущий контекст вимагає врахування вчителем вікових особливостей учнів-читачів, рівня їхньої розвитку, особистісного і читацького. В. Гладишев окреслив основні чинники реалізації такої навчальної діяльності: текстоцентричність, системний взаємозв'язок традиційних й інноваційних методів та прийомів навчання, застосування елементів технологізованого навчання літератури [14, С. 188–189].

Особливості реалізації біографічного контексту вивчення художнього твору через методичний аспект розкриває Л. Овдійчук. На прикладі вивчення життя і творчості Оноре де Бальзака, Джозефа Конрада, Бертольда Брехта, учена презентує авторську методику критичного осмислення першоджерел на основі вибраних уривків зі щоденників, листів, спогадів [59; 61; 62; 63].

Структурований за певною логікою матеріал дозволяє ознайомити учнів родоводом, оточенням, освітою, характером, світоглядом, світом захоплень письменника і зрозуміти вплив цих чинників на формування особистості і на основі цього створити літературний портрет митця.

На моральному та духовному значенні біографічного контексту в процесі опрацювання художнього твору наголошує В. Захарова [25]. Життя й діяльність письменника може бути взірцем, орієнтиром для учнів.

Акцентування на історичному контексті робили такі науковці як В. Гриневич, Н. Білоус. Науковці наголошують на важливості формування у школярів учнів порівнювати літературний твір з історичними фактами, аналізувати історичні персонажі та літературні образи, виявляючи правду художню й історичну. [4] Про літературознавчий контекст і його застосування у практиці роботи учителів йдеться у працях А. Ситченка (теоретичні засади шкільного літературного аналізу художнього твору), А. Градовського (компаративний аналіз літературних творів), В. Гладишева (контекстне вивчення творів зарубіжної літератури), Г. Токмань, (вивчення творів на екзистенціально-діалогічних засадах), Л. Неживої (методика вивчення літературних напрямів) тощо.

Літературознавчий контекст під час вивчення літератури В. Гладишев трактує як «семантичне поле, де містяться відомості, які стосуються місця твору в спадщині його автора й історико-літературному процесі загалом (історико-літературний контекст), розкривається естетична своєрідність твору (теоретико-літературний контекст); дається оцінка твору сучасниками письменника (критико-літературний контекст)» [14, с. 47]. Науковець експериментально довів, що ефективний розгляд літературного твору в теоретико-літературному контексті дозволяють забезпечити знання теорії літератури та літературно-критичних праць.

А. Градовський розробив систему компаративного вивчення літературного твору, зокрема обумовив використання таких методів аналізу

як історико-літературний, контекстуальний, літературознавчий коментар, текстологічний, структурно-семантичний аналіз. [17]

У практичній площині, на думку науковців, нині превалує процес послідовної реалізації різних контекстів художнього твору, зміст та обсяг яких залежить від ідеї, тематики, проблематики.

На важливості використання культурологічного контексту та методики його проведення під час вивчення літературного твору наголошували В. Гладишев, Л. Мірошніченко, О. Покатілова, І. Тригуб, Т. Яценко

В. Гладишев, визначаючи роль культурологічного контексту на уроках літератури під час вивчення художнього твору, обумовлює важливі чинники ефективності його застосування: естетична своєрідність етапу розвитку культури, що якого належить виучуваний школярами твір; творча індивідуальність письменника на рівні єдності його морально-естетичної позиції та сукупності зображально-виражальних засобів, з допомогою яких ця позиція втілюється у творі; твори інших видів мистецтва, які прямо чи опосередковано впливали на створення письменником виучуваного школярами твору, а також вплив цього твору на різні види як сучасного письменнику мистецтва, так і подальшого розвитку різних видів мистецтва; особливості етапу літературної освіти учнів, на якому відбувається звернення школярів до відповідного твору; рівні вікового та літературного розвитку школярів, рівні сформованості в учнів відповідних читацьких умінь; обізнаність учнів у різних видах мистецтва та культурних явищах тощо». [11, с.32]

О. Покатілова вважає, що ефективним використання прийому культурологічної реконструкції художнього простору письменника буде за умови врахування приналежності до одного художнього напрямку в мистецтві; спільності художнього методу, стилю, індивідуальної манери митців; ролі митця в житті та творчості письменника; увиразнення музичних, образотворчих уподобань письменника; акцентування на спільності ідейно-естетичного задуму літературного та інших творів. [71]

Учені-методисти Н. Волошина, В. Гречинська, С. Жила, З. Шевченко, Т. Яценко пропонують розширення літературознавчого й культурологічного контекстів у процесі опрацювання художнього твору за допомогою міжмистецьких зв'язків із врахуванням ідейно-художнього і тематичного Н. Волошина зазначала: «Під час зіставлення літератури з творами суміжних мистецтв вся увага повинна бути скерована на розкриття внутрішніх зв'язків визначення специфіки видів мистецтва, на ідейну близькість письменника і діяча мистецтв, спорідненість їх образного мислення, відображення в творах їх поглядів, особистих вражень та переживань, віянь епохи» [57, с. 203].

Методисти вказують на принципи добору мистецьких аналогій на основі співзвучності за тематикою, стилем, ідеями.

Отже, контекстне вивчення художніх творів у шкільному курсі зарубіжної літератури, за В. Гладишевим, передбачає системне застосування біографічного, літературознавчого, культурологічного та особистісно-значущого видів контексту та відповідних фонових знань. [14, с.31]

Проте є ще один важливий аспект успішного контекстного вивчення художніх творів – це формування готовності учня-читача до контекстного літературного аналізу, що базується спершу на засвоєнні наукового поняття про аналіз твору, визначається як логічно-понятійний спосіб його розгляду і «...здійснюється шляхом виділення у творі значимих елементів, розгляду кожного з них і відношень між ними» заради адекватної інтерпретації змісту прочитаного та своєрідного діалогу з митцем». [77, с. 55].

Адже одна зі складових мети аналізу художнього твору є визначення авторської позиції, осягнення якої надає вивченню контекстного характеру.

Як зазначає І. Тригуб, «Сучасна шкільна практика навчання літератури засвідчує процес послідовної реалізації різних контекстів художнього твору, зміст і обсяг яких переважно залежить від ідейно-тематичного контенту літературного твору та його проблематики. Водночас етапний характер вивчення твору слугує вагомим контекстотворчим фактором у процесі

пізнання учнями багатовимірною потенціалу кожного видатного явища мистецтва слова». [89, с. 74]

Окрім названих вище контекстів, В. Гладишев виокремлює особистісно-значущий контекст вивчення літературного твору. Науковець пов'язує цей вид контексту з методичним забезпеченням вивчення художнього твору, що реалізується з урахуванням особливостей віку, рівнів читацького розвитку школярів, індивідуальних уподобань і пізнавальних інтересів, таким чином урівноважуючи внутрішні й зовнішні чинники впливу на особистість учня [14, с. 48]. Науковці зауважують, що саме на підсумковому етапі вивчення художнього твору увиразнюється особистісний контекст читача. Тобто, виявляється глибина художнього пізнання та рівень його особистісного зростання. Важливим є не так зосередження на змісті твору, як на питанні розвитку духовного світу учнів-читачів. Отже, акценти зміщуються на духовні задатки учнів-читачів, а не літературного твору, що з об'єкта вивчення стає предметом особистісного розвитку школярів. Таким чином методична перевага на боці організованої вчителем інтерсуб'єктної взаємодії всіх учасників освітнього процесу, завдяки якій формується досвід читацької діяльності та міжособистісного спілкування учнів-читачів, тобто відбувається розширення їхнього суб'єктного досвіду як основи особистісного розвитку. [89, с. 80]

Отже, контекстне вивчення художнього твору корелює із його формою та ідейним змістом, внутрішнім художньо-естетичним значенням, досягнення якого відбувається за допомогою зусиль учнів-читачів і зумовлюється їх налаштуванням на аналітико-синтетичну роботу над твором.

1.3 Аналіз програмового та навчально-методичного забезпечення шкільного курсу зарубіжної літератури для 9 класу ЗЗСО: стан досліджуваної проблеми

Аналіз програми і навчально-методичного забезпечення курсу зарубіжної літератури для 9 класу у аспекті визначеної проблеми дозволив констатувати реальний стан у шкільній практиці.

Для реалізації контекстного вивчення художніх творів зорієнтовані модельні навчальні програми із зарубіжної літератури різних авторів. За програмою Є. Волощук, О. Слободянюк, контексти розглядаються через інтердисциплінарний потенціал курсу. Як зазначають автори, зв'язок із всесвітньої історією та історією культури дозволяє вибудувати історико-культурний контекст художніх творів, що вивчаються; а зв'язок літератури з різними видами мистецтва доповнює культурологічний контекст. У рубриці «Зміст навчального предмета», окрім основних розділів, є додаткові орієнтири для вчителя, які стосуються теорії літератури, культурного контексту, міжпредметних зав'язків та українознавчого потенціалу предмета. [21, с.6]

Серед загальних компетентностей авторки виокремили культурну компетентність, яка формується через уміння використовувати досвід взаємодії з творами мистецтва в життєвих ситуаціях для формування власного світогляду і виявляється у потребі поцінування художньої літератури як мистецтва слова в контексті духовних надбань людства, зацікавленість світовими культурними здобутками. [21, с.9]

Програма для 9 класу укладена з урахуванням попереднього досвіду викладання зарубіжної літератури: основа її – мікромодель історії світової літератури від давнини до сьогодення. Тому учні мають можливість ознайомитися з визначними літературними явищами різних періодів, сформувати знання про художню літературу в контексті її зіставлення з іншими видами мистецтв. Вступний урок убирає в себе зміст про історію літератури і її зв'язок з історією культури, про літературу та інші види мистецтва. Під час уроку вивчається низка теоретичних понять. В рубриці Культурний контекст (КК) запропоновано різні види мистецтва в різні історико-культурні епохи. Зв'язки між мистецькими та літературними

напрямами. Біблійні та античні мотиви в малярстві різних епох. [21, С. 67-68]
Проте укладачки програми не конкретизують назви творів, авторів.

Під час вивчення оглядових тем у програмі зроблено акцент саме на культурному контексті. Наприклад, тема «Від Середньовіччя до Відродження» репрезентує добу Середньовіччя в історії культури, визначальний вплив християнства на історію та культуру середньовічної Європи, середньовічної картини світу загалом та людини у ньому.

Монографічні теми та контекстне вивчення викладено більш конкретно, що уможлиблює використання на уроках вказаних творів мистецтва. Тема, що нас цікавить, – стосується літератури реалізму ХІХ ст. Зокрема, запропоновано вивчення теми: Оноре де Бальзак (1799–1850). Гобсек. Стислі відомості про автора. О. де Бальзак і Україна. Літературознавчий контекст передбачений у рубриці ТЛ (теорія літератури): «реалізм», «епопея», «художній інтер'єр», «портрет», «символічний підтекст», «художня деталь», «образ оповідача», «ліричний герой», «антитеза». Щодо культурного контексту, то в загальному обумовлено «романтизм і реалізм в європейському образотворчому та музичному мистецтві» і запропоновано мистецькі романтичні твори. До теми про життя і творчість Бальзака авторки не вказали жодного із творів мистецтва як контексту.

У програмі, яку запропонував колектив під керівництвом О. Ніколенко, контекстний аспект чітко обумовлений. У 9 класах переважає історико-літературний та жанрово-родовий принципи укладання програми. Учні презентують відповідну для їхнього віку інформацію про літературний процес, про художні твори та явища, які відображають певну епоху. Цікавинкою програми є ідея, яка виявляється у поєднанні далеких часів та сьогодення через художні твори, під назвою «Літературний міст у сьогодення», який дозволяє вивчати поруч із класичними популярні серед молоді різних країн і народів сучасні твори на однакові теми, жанри. [22, с. 8]
Вказуючи на те, що літературний текст як мистецький факт, який відображає

ознаки певної культурної епохи, її філософські концепції, повинен бути розглянутий у соціально-історичному, культурно-філософському контексті та у взаємозв'язках художньої літератури з іншими видами мистецтва (живопис, графіка, скульптура, музика, театральне мистецтво, кіно та ін.). Автори зазначають, що художня література має бути представлена як цілісний пласт культури певної доби, що забезпечить читацьке сприйняття творів, сприятиме осмисленню фундаментальних цінностей культури, залучатиме учнів до активної роботи з навчальним матеріалом і спонукатиме до власних роздумів, висновків, [22, с.13]

Цей підхід відображено у змісті навчального матеріалу. Наприклад, під час розгляду доби Просвітництва необхідно акцентувати на історичних умовах та провідних ідеях цього часу, розкрити вплив філософії на літературу й культуру доби, яка апелювала до людського розуму, природи, освіти. Репрезентанти цієї доби, їхня творчість розглядається відповідно до ідей епохи та їхнього втілення у творах.

Продемонструємо це на прикладі теми «Йоганн Крістоф Фрідріх Шиллер (1759–1805). «До радості», де акцентовано на просвітницькій ідеї об'єднання людства в оді німецького поета. Твір представлено й у мистецькому контексті, оскільки ода «До радості» стала гімном Євросоюзу, а Л.ван Бетховен написав музику, яка стала частиною його Дев'ятої симфонії.

Тематичний блок «Реалізм: типові образи й обставини» передбачає розкриття поняття про реалізм та історію його формування, характерні ознаки реалізму як літературного напрямку та взаємодію реалізму з іншими напрямами XIX ст. [22, с.83] Персоналії, які автори програми пропонують для розкриття цієї теми, – це Бальзак та твір на вибір «Гобсек» або «Батько Горіо», Шарлотта Бронте «Джен Ейр» та для літературного містка у сьогодення Гарпер Лі «Убити пересмішника» або Барбара Космовська «Позолочена рибка» (1 твір за вибором учителя). Для розуміння реалістичних тенденцій у творчості письменників укладачі програми передбачили опрацювання твору у різних контекстах: історичному, літературознавчому та

мистецькому. Зокрема, пропонують звернути увагу учнів на розвиток природничих наук та їхній вплив на художню культуру ХІХ ст. Щодо Бальзака, то виразно окреслено історичний та літературознавчий контекст. Митецький контекст представлено у рубриці Медіатексти (МТ) через фільмографію: «Бальзак» (режисер Ж. Дайан, Франція, Італія, Німеччина, 1999), «Батько Горіо» (режисер Ж.Д. Верхак, Бельгія, 2004),

Укладачі програм подбали, щоб у підручниках для учнів 9 класу було відображено певну інформацію про контексти.

У підручнику для 9 класу (автори Є. Волощук та ін.) є рубрика «Коментар архіваріуса», яка репрезентує культурологічний контекст. У розділі про життя і творчість Бальзака вміщено ілюстрацію «Бальзак на прогулянці» Ж. Гранвіля, а до твору «Гобсек» – кадри з фільму О. Орлова (1974 р.) Є вказівка на краєзнавчий контекст: Житомирський літературно-меморіальний музей Оноре де Бальзака у Верхівні.

О. Ніколенко, М. Зуєнко, Б. Стороха, автори підручника для 9 класу, контекстне вивчення інтегрують у логічний текст та певні рубрики «Україна і світ», «Калейдоскоп ідей», «Словник термінів». [23] Наприклад, укладачі у теоретико-літературознавчій статті представили реалізм як напрям у мистецтві другої половини ХІХ ст., історію та етапи його формування, вказавши характерні ознаки. Вважаємо, що дуже доречним є порівняння реалізму з романтизмом, яке автори навчальної книги представили у формі графічного систематизатора (таблиці) для чіткішого розмежування та глибшого розуміння природи цих мистецьких явищ. Укладачі демонструють взаємодію реалізму та романтизму, реалізму і натуралізму. Як певну диференціацію за національними ознаками розкрито своєрідність реалізму у літературі Франції та Англії.

Серед представників реалістичного напрямку Оноре де Бальзак та його творчість займає чільне місце, і це засвідчує у підручнику розлога стаття про автора «Людської комедії» та його твір «Гобсек». У тексті залучено історичний, літературознавчий та біографічний контексти. Краєзнавчий

контекст передбачено в рубриці (УС) О. де Бальзак і Україна, а мистецький – представляють кадри із фільму «Гобсек» (1974р.)

Методичне забезпечення у підручниках має деякі спільні підходи в організації роботи на уроках: запитання різних типів (репродуктивні, проблемні, дослідницькі) до логічних та художніх текстів, які допомагають з'ясувати види контекстів. Наприклад, під час роботи в групах запропоновано з'ясувати історичний контекст «Що ви дізналися (повість «Гобсек») про суспільні звичаї та моральні норми Франції ХІХ ст. які з них змінилися? Які залишилися незмінними?» [23, с.126]

Біографію і творчість Оноре де Бальзака досліджували вітчизняні літературознавці Д. Затонський [24], Д. Наливайко [56], Т. Якимович [107] широко репрезентуючи його доробок в контексті європейського соціально-політичного життя та реалістичного напрямку в мистецтві. Краєзнавчий аспект був у фокусі уваги науковців Ш. Вядро, Я. Козельського, В. Матвіїшина, Ф. Ступака. [8; 35; 46; 81] Важливим джерелом вивчення життєпису і творчого доробку є біографічний роман А. Моруа «Прометей, або Життя Бальзака» та виданий у 1989 р. [52] 10-томник творів Бальзака [3] з передмовою Д. Затонського, у якій він зазначає: «Нинішнє зібрання творів, що складається з десяти томів, покликане дати читачеві ґрунтовне і різнобічне уявлення про творця «Людської комедії». До нього увійшли не тільки найвідоміші частини цієї безприкладної Книги, а й дещо з того, що раніше перекладалося рідко, бо «ускладнювало» образ великого реаліста, надавало йому певної «небажаної» суперечливості». [24, с.43]

Вивчення життя і творчості Бальзака у закладах освіти різних рівнів була в колі зацікавлень науковців-методистів. Методичний та компаративний аспекти вивчення творчості О. де Бальзака в середній та вищій школі представила Т. Марченко [45]. Авторка зосередила увагу на вивченні біографії, хронології подій у житті митця, розкрили тему «Бальзак і Україна». Найбільш виразно спостерігається мистецький контекст вивчення життєпису: портрети, ілюстрації, що відображають життєві події автора «Людської

комедії», медіатексти: фільми про письменника та екранізації його творів «Гобсек», «Шагренева шкіра», «Батько Горіо».

Л. Овдійчук чи не вперше представила Оноре де Бальзака як особистість в контексті епохи у формі статті та мультимедійної презентації з відповідним алгоритмом перегляду [62; 63].

Сучасний погляд на методику вивчення життєпису та творчості французького письменника спостерігаємо у А. Піпенко, яка розкрила методику опрацювання життєпису і програмового твору для студентів ЗПО. [70] Авторка методичної праці задіює кілька контекстів під час аналізу твору «Гобсек»: літературознавчий, краєзнавчий, частково, біографічний та елементи особистісного контексту. Завдяки застосуванню новітніх технологій (ІКТ) викладачка дає можливість студентам ознайомитися з живописними творами, фільмографією, чим розширює кругозряд, формує естетичні смаки, оскільки залучає студентів до медіапростору, який має у своєму арсеналі багато екранізацій літературних шедеврів зарубіжної літератури та фільмів про митців.

Використання стратегій критичного мислення, зокрема, графічних систематизаторів, які пропонує авторка розробки, допомагає на занятті здобувачам освіти глибше пізнати зміст твору, образи, специфіку їх створення, досягнути особливості індивідуального стилю автора, художньо-естетичну цінність.

На сьогодні є розробки конспектів уроків з вивчення біографії Бальзака та його повісті «Гобсек» учителів-практиків ЗЗСО [6; 10; 12; 20; 31; 34; 36; 39; 43; 51; 64; 69; 73; 75; 80; 82; 100; 101-103; 105].

Переважно автори акцентують на історії написання твору, таким чином залучаючи біографічний контекст. Історичний контекст у цих розробках проглядається значно менше, що має негативні ознаки: дев'ятикласники не мають достатнього уявлення про суспільно-історичні події, обставини, які зумовили кардинальні зміни у багатьох країнах різних континентів. Досить ґрунтовно вивчається твір у літературознавчому контексті, що цілком

зрозуміло, адже він є предметом літературознавчих студій, автори враховують програмові вимоги щодо опрацювання теорії літератури. Треба відзначити, що майже в усіх методичних розробках представлено питання «Бальзак і Україна» (обсяг і рівень представлення різний), тобто краєзнавчий контекст представлено, хоча такий термін не зафіксований у програмі.

Отже, як засвідчив аналіз програмового та навчально-методичного забезпечення, контекстному вивченню художнього твору надається значна увага, проте на практиці найчастіше задіюється літературознавчий контекст, мистецький – залучається принагідно, біографічний контекст переважно застосовується під час опрацювання історії написання твору. Щодо історичного контексту, то переважно про нього йдеться під час вивчення оглядових тем. Найбільше представлений краєзнавчий контекст, що пояснюється наявністю у змісті програми такого пункту. Тому є потреба розробити методику контекстного аналізу художнього твору на прикладі монографічної теми «Життя і творчість Оноре де Бальзака. Повість «Гобсек».

Висновки до розділу 1

Обґрунтування концептуальних засад контекстного аналізу художнього твору на уроках зарубіжної літератури передбачає розкриття сутності і специфіки контексту, його видів: історичного, літературознавчого, культурологічного (мистецького), визначення психолого-педагогічних і методичних засад досліджуваної проблеми.

Опрацювання наукової літератури з проблеми контекстного аналізу художнього твору дозволило розкрити й уточнити сутнісні характеристики базових понять. З'ясування змісту поняття «контекст» у нашій роботі співвіднесено з предметом дослідження, тобто з методичним аспектом контекстного аналізу художнього твору на уроках зарубіжної літератури.

У наукових працях схарактеризовано поняття «контекст» різнобічно. Найбільш універсальним й відповідним до нашого дослідження є

трактування контексту як естетичної системи, без урахування якої сприйняття художнього твору не може бути коректним. Контекст – це і характеристика художньої дійсності (літературна традиція та новаторські тенденції), культурне, соціальне оточення з відповідною оцінною шкалою. Учені виокремлюють історичний, літературний, літературознавчий, літературно-критичний, міфопоетичний, культурологічний, мистецький, науковий, філософсько-естетичний, краєзнавчий, лінгвокультурологічний контексти.

Кожен із цих контекстів має змістове наповнення, характеристики та особливості підходів до розгляду творів.

Нами виокремлено оптимальні для шкільної практики аналізу літературного твору такі види контексту як історичний, біографічний, філософсько-літературознавчий, культурологічний (мистецький), краєзнавчий, особистісний.

Аналітико-синтетична робота з джерелами, які репрезентують програмове та методичне забезпечення з означеної проблеми, виявила значну увагу учених-методистів, учителів-практиків до контекстного аналізу літературного твору та розкрила особливості застосування різних видів контексту на уроках вивчення художнього твору. Залучення різних контекстів у процесі розгляду літературного твору є сприятливим фактором і важливою методичною умовою успішного вивчення творів зарубіжної літератури.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ КОНТЕКСТНОГО АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ О. ДЕ БАЛЬЗАКА У 9 КЛАСІ

2.1. Педагогічна діагностика готовності учнів до контекстного аналізу художнього твору на уроках зарубіжної літератури

З метою діагностики стану досліджуваної проблеми в сучасній шкільній практиці було проведено *констатувальні зрізи*, що передбачали виконання таких *завдань*: 1) з'ясування рівня предметних знань дев'ятикласників про контекст та його види, а також виявлення основних труднощів, які відчують школярі під час контекстного вивчення творів зарубіжної літератури; 2) визначення рівня сформованості вмінь аналізу та інтерпретації літературного твору із різних видів контекстів.

Констатувальний етап педагогічного експерименту проводився у Рівненському ліцеї №13 у дев'ятих класах (9-В, 9-Д). Експериментом було охоплено 49 учнів. Застосовувалися такі *емпіричні методи* наукового дослідження: діагностичний метод (бесіди з учнями, анкетування, тести, письмові відповіді на завдання творчого характеру, написання есе), якісна та кількісна обробка здобутих показників.

З метою перевірки ефективності експериментального навчання розроблено *критерії* та визначено *рівні* сформованості читацьких умінь контекстного аналізу творів зарубіжної літератури, які вивчалися у першому семестрі, та якісні характеристики читацької (предметної) та культурної (ключової) компетентностей учнів 9 класів.

В основу об'єктивних *критеріїв* (*когнітивного, діяльнісного, продуктивного*) визначення ефективності експериментальної методики покладено такі показники:

✓ *знання (когнітивний критерій)* про контекст як категорію художнього твору: визначення поняття «контекст», пояснення суті різних видів контексту (історичний, біографічний, літературознавчий, мистецький), розуміння впливу історичних подій, фактів біографії письменника, філософських і загальнокультурних тенденцій, закономірностей розвитку світового та національного літературного процесу на його творчість загалом і написання конкретного художнього твору;

✓ *уміння (діяльнісний критерій)* самостійного застосування різновидів контекстів (історичного, біографічного, культурологічного (мистецького), літературознавчого, краєзнавчого) у художньому творі, та аналіз його у визначених контекстах;

✓ *здатність (продуктивний критерій)* інтерпретувати художній твір із урахуванням різних контекстів, усвідомлювати важливість контекстних відношень для чіткого й глибокого осмислення змісту та художньо-естетичної цінності твору, значення творчості майстра пера в національному та світовому літературному процесі. У таблиця 2.1 відображено критерії, показники та діагностичний інструментарій дослідження контекстного аналізу художнього твору.

Таблиця 2.1

**Критерії, показники та діагностичний інструментарій
дослідження контекстного аналізу художнього твору**

Критерії	Показники	Діагностичний інструментарій
Когнітивний	Знання про контекст як категорію художнього твору	Анкетування
	Знання про різновиди контексту (історичний, біографічний, літературознавчий, мистецький) та розуміння впливу контексту на творчість письменника і написання конкретного художнього твору.	Тестування

Діяльнісний	Уміння самостійно визначати різновиди контекстів (історичний, біографічний, літературознавчий, мистецький) у вивчених літературних текстах та аналізувати твір у визначених контекстах.	Письмова відповідь на запитання творчого характеру
Продуктивний	Здатність інтерпретувати художній твір із урахуванням різних контекстів, важливість контекстних відношень для чіткого й глибокого осмислення змісту та художньо-естетичної цінності твору, значення творчості майстра пера в національному та світовому літературному процесі.	Есе

Відповідно до критеріїв визначено *рівні* сформованості читацьких умінь контекстного аналізу художнього твору.

Високий рівень: дев'ятикласники досконало знають різновиди контексту, обґрунтовано застосовують їх на різних етапах вивчення художнього твору; глибоко усвідомлюють вплив історичних та життєвих подій, філософських та мистецьких ідей на його творчість та написання художнього твору; переконливо виявляють сформовані вміння самостійно визначати різновиди контекстів та аналізувати твір у визначених контекстах; аргументують власні висловлювання цитатами з тексту твору, всебічно осмислюють значущість контекстного аналізу літературного твору для його художньо-естетичної оцінки.

Достатній рівень: учні володіють знаннями про різновиди контексту, але епізодично їх застосовують; стисло окреслюють вплив історичних та життєвих подій, філософських та мистецьких ідей на його творчість та написання художнього твору; засвідчують сформовані вміння самостійно визначати деякі різновиди контекстів та неповно аналізувати твір у визначених контекстах; недостатньо аргументують власні роздуми цитатами

з твору; достатньо осмислюють значущість контекстного аналізу літературного твору для його художньо-естетичної оцінки.

Середній рівень: учні виявляють неповне розуміння терміну «контекст»; визначають окремі види контексту; відчують труднощі щодо виокремлення різних видів контексту в процесі аналізу та інтерпретації літературного твору; не завжди аргументують власні судження цитатами з тексту; недостатньо осмислюють значущість контекстного аналізу літературного твору для його художньо-естетичної оцінки.

Елементарний рівень: учні засвідчують поверхове розуміння поняття «контекст»; не розрізняють види контексту; мають труднощі щодо виокремлення різних видів контексту в процесі аналізу та інтерпретації літературного твору; не аргументують власні судження цитатами з тексту; не розуміють значущості контекстного аналізу літературного твору для його художньо-естетичної оцінки.

До кожного показника відповідного критерію визначено різні види навчальної діяльності учнів. Розглянемо їх детальніше.

Анкети, опитувальники, завдання були розроблені у GOOLE-form, де передбачено різні варіанти вибору: одна або кілька відповідей, свій варіант відповіді.

Когнітивний критерій

Показник 1.: Знання про контекст як категорію художнього твору.

Завдання. Анкетування.

Анкета для учнів №1 (Додаток А)

Мета цієї анкети – з'ясувати розуміння учнями поняття контекст, роль контекстного аналізу в осягненні прочитаного художнього твору.

Оцінювання результатів учнівського анкетування здійснено за кількісними показниками обраних варіантів відповідей на поставлені запитання та власних варіантів відповідей учнів-респондентів.

Аналіз учнівського анкетування показав, що дев'ятикласники продемонстрували повне (93 %) або ж часткове (7 %) розуміння поняття

«контекст». Негативних відповідей на *запитання 1* не виявлено. Відповідаючи на *запитання 2* розподілилися таким чином (з урахуванням того, що можна було обирати кілька відповідей): варіанти а) розгляд твору на тлі історичної епохи 86%; та д) розгляд твору на фоні творчих напрямів, стилів у літературі того періоду 80%; – обрали по 77 % опитаних; варіант д) твори інших видів мистецтва за літературним твором, який вивчається на уроці та г) використання біографічних даних, які мають стосунок до твору – по 40% респондентів, найменше 6,7% обрали відповідь а) рубрика у підручнику із зарубіжної літератури. Відповіді на *запитання 3* підтверджують, що контекстне вивчення літератури практикується в шкільному навчанні літератури, оскільки дев'ятикласники одностайно вказали по 83% розуміння усіх вказаних контекстів, всього 17% не відповіли на це запитання; Відповідаючи на *запитання 4* Чи звертаєте увагу на різні види контексту в процесі вивчення творів на уроках зарубіжної літератури?, 47 % дев'ятикласників вказали відповідь б) часто; 40% обрали відповідь в) іноді; відповідь а) постійно та г) не знаю обрали по 9% і 8% відповідно. На *запитання 5* Чи буде зрозумілішим твір, який аналізується через різні контексти ствердно відповіли всі опитані (80%), 20% обрали відповідь в) не знаю.

Показник 2: Знання різновидів контексту та їх ролі в осягненні художнього твору та розуміння впливу контексту на творчість письменника загалом і написання художнього твору

Зразок тестових запитань:

1. Ви вважаєте, що історичний контекст на уроці літератури:
 - а) є умовою глибокого осягнення змісту твору, його ідеї;
 - б) розвиває пізнавальні інтереси;
 - в) відволікає від розумінню художнього тексту;
 - г) свій варіант відповіді.
2. Залучення біографічного контексту на уроці літератури:

а) сприяє глибшому розумінню літературного твору, його життєвої основи;

б) допомагає краще пізнати автора твору як особистість;

в) заважає сприйняттю твору як самодостатнього художнього явища;

г) свій варіант відповіді.

3. Ви вважаєте, що літературознавчий контекст (тобто знання про стилі, напрями, методи творчості певного періоду) на уроці літератури:

а) допомагає глибшому розумінню змісту літературного твору, його ідей, проблематики;

б) заважає емоційному, естетичному сприйняттю художнього тексту;

в) свій варіант відповіді.

4. Використання мистецького контексту на уроці літератури:

а) дозволяє цілісно осягнути зміст літературного твору, його ідей;

б) сприяє розвитку естетичних смаків;

в) не впливає на розуміння художнього тексту;

г) свій варіант відповіді.

Аналіз відповідей на *тестове запитання 1* показав, що 80 % учнів вважають, що історичний контекст на уроці літератури розвиває пізнавальні інтереси (варіант відповіді б), 13 % обрали варіант а), тобто є умовою глибокого осягнення змісту твору і 7% вказали варіант в), відволікає від розумінню художнього тексту. Отже, відповіді на *тестове запитання 1* засвідчили зацікавленість більшості учнів історичним контекстом та розуміння його значущості, але одночасно підтвердили поверхове розуміння його сутності, а також виявили повне несприйняття такого контексту частиною опитаних.

Відповідаючи на *тестове запитання 2*, 47 % опитаних вказали варіант відповіді а) – сприяє глибшому розумінню літературного твору, його життєвої основи; заважає сприйняттю твору як самодостатнього художнього явища; 40% дев'ятикласників відзначили, що біографічний контекст на уроці літератури допомагає краще пізнати автора твору як особистість (варіант

відповіді б); 13% учнів вважають, що це заважає сприйняттю твору як самодостатнього художнього явища.

Отже, відповіді на *тестове запитання 2* засвідчують розуміння більшістю учнів поняття «біографічний контекст» та усвідомлення його значущості у процесі вивчення художнього твору.

Оцінюючи значущість літературознавчого контексту (*тестове запитання 3*), 67% учнів відзначили, що допомагає глибшому розумінню змісту літературного твору, його ідей, проблематики; (варіант відповіді а); 20% вказали відповідь б) сприяє розвитку естетичних смаків; заперечили значущість літературознавчого контексту 13% учнів.

Отже, відповіді на *тестове запитання 3* вказують на менший відсоток нерозуміння значущості літературознавчого контексту в порівнянні з біографічним. Можна зробити висновок, що на уроках акцент робиться на літературознавчому контексті, тобто, учителі звертають увагу на предметні компетентності.

Щодо відповідей на *тестове запитання 4*, то 67% учнів відзначили, що мистецький контекст допомагає цілісно осягнути зміст літературного твору, його ідей (варіант відповіді а); 22% опитаних обрали варіант відповіді б) сприяє розвитку естетичних смаків; і 11% додали свій коментар (варіант відповіді г), як-от: «Подобається, коли на уроці ми ходимо на вистави у драмтеатр, а потім у класі порівнюємо з твором»; «Цікаво розглядати ілюстрації до твору, які розміщені в підручнику або за QR-кодом».

Отже, відповіді на *тестове запитання 4* свідчать про те, що дев'ятикласники переважно правильно тлумачать поняття «мистецький контекст», усвідомлюють його значущість для розуміння змісту літературного твору. Тільки незначна частина учнів поверхово сприймають сутність мистецького контексту і не розуміють значущість його застосування.

Отже, результати анкетування та тестування, проведеного з урахуванням показників когнітивного критерію, засвідчили, що більшість

дев'ятикласників виявили зацікавленість до контекстного аналізу художніх творів зарубіжної літератури, тому можемо стверджувати, що проблема, порушена в магістерській роботі, актуальна й значуща в методичному аспекті.

Діяльнісний критерій

Показник: *Уміння самостійно визначати різновиди контекстів (історичний, біографічний, літературознавчий, мистецький) у вивчених літературних текстах та аналізувати твір у визначених контекстах.*

Завдання: Письмові відповіді на запитання творчого характеру.

Мета: з'ясувати рівень сформованості вмінь здобувачів загальної середньої освіти самостійно визначати різновиди контекстів у вивчених літературних текстах та аналізувати твір у визначених контекстах.

Зміст роботи

Ви вивчили твір Фрідріха Шиллера «Ода до радості», який став гімном Євросоюзу. Напишіть, які контексти допомагають зрозуміти цей твір (історичний, мистецький, біографічний, літературознавчий тощо).

Оцінювання письмових відповідей на запитання творчого характеру здійснювалося за шкалою від 0 до 12 балів. Правильна повна відповідь на одне запитання (розкритий контекст) оцінювалася 3 балами, правильна неповна – 1–2 бали (залежно від ступені повноти розкриття питання), неправильна чи її відсутність – 0 балів. Сума балів зводилася до визначеного показника шляхом додавання. Результат від 10 до 12 балів відповідав високому рівню, від 7 до 9 – достатньому, від 4 до 6 – середньому, а результат нижче 4 вважався елементарним.

Узагальнені результати письмових відповідей на запитання диференційовано за чотирирівневою шкалою (1 – правильні повні; 2 – правильні неточні; 3 – поверхові; 4 – неправильні), що розроблена відповідно до означених в дослідженні якісними показниками критеріїв перевірки результативності експериментальної методики.

1. *Правильними повними* вважалися відповіді, у яких учні повно характеризували кожен із контекстів, чітко демонстрували вміння аналізувати та інтерпретувати літературний твір з урахуванням різних видів контексту, виявляли розуміння значущості контексту в розкритті художньо-естетичної цінності художнього твору.

2. *Правильними неточними* вважалися відповіді, у яких учні допускали окремі помилки: неповно характеризували кожен із контекстів, нечітко демонстрували вміння аналізувати та інтерпретувати літературний твір з урахуванням різних видів контексту, не виявляли достатньо розуміння значущості контексту в розкритті художньо-естетичної цінності художнього твору.

3. *Поверховими* вважалися відповіді, у яких учні лише частково виявляли знання матеріалу: поверхнево характеризували кожен із контекстів, демонстрували недостатні вміння аналізувати та інтерпретувати літературний твір з урахуванням окремих видів контексту, неповною мірою виявляли розуміння значущості контексту в розкритті художньо-естетичної цінності художнього твору.

4. *Неправильними* вважалися відповіді, коли учні не зуміли виконати поставлені завдання: неправильно визначали контекстне оточення творів української літератури або ж узагалі відповідей не було.

Аналіз письмових відповідей на запитання став одним зі способів констатації обізнаності дев'ятикласників із різними видами контексту та важливим фактором визначення об'єктивних рівнів сформованості читацьких умінь контекстного аналізу художнього твору.

За результатами відповідей учнів на запитання творчого характеру, що передбачали виявлення вміння самостійно визначати різновиди контекстів у вивчених літературних текстах (історичний, літературознавчий, біографічний, мистецький) та аналізувати твір у визначених контекстах, засвідчено такі рівні (РК): 20,3 % – високий рівень, 38,25 % – достатній рівень, 26,7 % – середній рівень, 14,75 % – елементарний рівень.

Продуктивний критерій

Показники: Здатність інтерпретувати художній твір із урахуванням різних контекстів, важливість контекстних відношень для чіткого й глибокого осмислення змісту та художньо-естетичної цінності твору, значення творчості майстра пера в національному та світовому літературному процесі.

Завдання. Написання творчої роботи (есе).

Мета: виявлення здатності інтерпретувати художній твір із урахуванням різних контекстів, осмислити важливість контекстних відношень для чіткого й глибокого осмислення змісту та художньо-естетичної цінності твору, значення творчості майстра пера в національному та світовому літературному процесі.

Зміст творчої роботи:

Напишіть есе «Улюблений твір зарубіжної літератури у контекстах».

Оцінювання творчих робіт здійснювалося за 12-ти бальною шкалою, що узгоджується з визначеними на констатувальному етапі експерименту рівнями сформованості умінь контекстного аналізу художнього твору. Результат від 10 до 12 балів відповідав високому рівню, від 7 до 9 – середньому, а результат нижче 6 балів вважався низьким.

Узагальнені результати виконання творчих робіт (есе) за продуктивним критерієм показано в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Результати виконання завдань за продуктивним критерієм (у %)

Класи	Р І В Н І		
	В	С	Н
ЕК	18,6	60,3	21,1
КК	17,9	59,2	22,9

Отже, засвідчено переважно достатній рівень та меншу кількість порівняно з когнітивним та діяльнісним критеріями виконаних робіт високого рівня на збільшену – низького рівня в експериментального та

контрольному класам. Наявні результати свідчать про те, що написання есе викликало у дев'ятикласників необхідність актуалізації знань зі шкільних курсів зарубіжної та української літератури, всесвітньої історії, історії України, образотворчого та музичного мистецтва.

Однак лише незначна кількість дев'ятикласників змогла доказово викласти свої думки в есе.

Кількісні результати рівнів сформованості в учнів умінь контекстного розгляду художнього твору на констатувальному етапі педагогічного експерименту за всіма критеріями можна простежити в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Узагальнені результати виконання учнями ЕК і КК завдань за критеріями та рівнями

<i>Критерії</i>	<i>Рівні</i>	<i>Доекспериментальне вимірювання (%)</i>	
		<i>ЕГ</i>	<i>КГ</i>
<i>Когнітивний</i>	<i>Високий</i>	24.2	24.9
	<i>Середній</i>	58.9	57.1
	<i>Низький</i>	16.9	18
<i>Діяльнісний</i>	<i>Високий</i>	22.1	19.1
	<i>Середній</i>	54.8	56.1
	<i>Низький</i>	23.1	24.8
<i>Продуктивний</i>	<i>Високий</i>	18.6	17,9
	<i>Середній</i>	60.3	59.2
	<i>Низький</i>	21.1	22.9

Отже, узагальнені результати констатувального етапу педагогічного експерименту дають підстави для висновку про необхідність розроблення методики контекстного вивчення української літератури на профільному рівні.

2.2. Експериментальна методика контекстного аналізу художнього твору (повість «Гобсек» Оноре де Бальзака) на уроках зарубіжної літератури

Методологічною основою розробки методики контекстного аналізу художнього твору за повістю «Гобсек» Оноре де Бальзака стали досягнення літературознавчої науки щодо специфіки контекстного розгляду літературного твору, праці з методики навчання літератури щодо визначення ефективних форм, методів і прийомів роботи на уроках зарубіжної літератури. З урахуванням теоретичних засад досліджуваної проблеми та здобутих результатів констатувального етапу педагогічного експерименту створено методику контекстного аналізу художнього твору під час вивчення творчості Оноре де Бальзака на уроках зарубіжної літератури у 9 класі.

Запропонована методика забезпечується єдністю концептуальних підходів до її реалізації, змісту, принципів контекстного аналізу літературного твору, ефективних методів і прийомів опрацювання навчального матеріалу, які спрямовані на розвиток ключових та предметних (читацької) компетентностей дев'ятикласників.

Було з'ясовано, що для реалізації завдань експериментального навчання найбільш результативним буде поєднання особистісно зорієнтованого та компетентнісного підходів. Відтак ефективність експериментальної методики досягається з урахуванням їх концептів, що вирізняються метою, засобами її досягнення та пріоритетними методами і прийомами організації навчальної діяльності учнів.

Ми врахували основні засади особистісно зорієнтованого навчання: індивідуалізація, що орієнтована на організацію роботи на уроці з максимальним урахуванням індивідуальних здібностей, зацікавлень і нахилів учнів; діалогічна взаємодія під час освітнього процесу його суб'єктів; максимальний взаємозв'язок навчального матеріалу з реальністю, що сприяє розумінню здобувачами загальної середньої освіти важливості набуття

предметних знань; рефлексія, самооцінювання школярами навчальних результатів, що дозволяє об'єктивно сприймати і коректувати власну пізнавальну діяльність.

Експериментальне навчання базується на засадах *компетентнісного підходу* й орієнтоване на формування компетентного учня-читача, який має потребу в читанні художніх творів та володіє достатнім рівнем читацької компетентності, що полягає в умінні самостійно аналізувати та інтерпретувати твір, зокрема й з урахуванням різних контекстів.

У роботі ми спираємося на *принцип контекстного вивчення літератури*, який передбачає залучення різних контекстів на всіх етапах опрацювання літературного твору. Біографічний, історичний, літературознавчий, мистецький контексти сприятимуть глибокому осмисленню художньо зображеного й вираженого автором у конкретному літературному тексті.

Вивчення літературного твору буде ефективнішим за умови використання інформації, що стосується особистості письменника, у нашому дослідженні, Оноре де Бальзака, життєпис якого може пояснити учням особливості змісту й форми повісті «Гобсек», тобто актуалізується *біографічний контекст* художнього сприймання твору. *Біографічний контекст* передбачає висвітлення чинників, які формували особистість митця: оточення, освіта, сфера діяльності, риси характеру, світогляд, обдарування, захоплення. [62; 63]

Застосування історичного контексту є доцільним і на підготовчому етапі вивчення літературного твору, і на підсумковому. На думку І. Тригуб, «Історичний контекст може бути представлений у соціальному та культурологічному аспектах, оскільки культурні надбання людства включають як матеріальні, так і духовні цінності. Позаяк літературний твір за своїм змістом і формою споріднений не лише із психологією автора, а й передає узагальнену художню картину дійсності (за І. Франком), то виникає можливість глибше пізнати певні її смисли, висвітлюючи відповідну

проблематику об'єктивної реальності, що перебуває в основі її образної моделі у вигляді конкретного твору мистецтва слова». [89, с.157]

Літературний твір, зокрема повість Бальзака, є своєрідним відображенням дійсності. Від письменника залежить, якою він її бачить і як зобразив її. Проте зумовлена вона реальною дійсністю, яку тепер ми можемо зрозуміти завдяки задіюванню *історичного контексту*.

Під час аналізу та інтерпретації художнього тексту, безперечно, необхідне застосування *літературознавчого контексту*, який надає процесу літературної освіти системності й послідовності, забезпечує глибину осягнення дев'ятикласниками предметних знань. Залучення цього аспекту передбачає висвітлення відомостей з теорії літератури та літературознавства і літературної критики. Це вивчення сюжету й композиції, образів-персонажів, поетики загалом, художньої мови та індивідуального стилю французького класика. Для опрацювання цього контексту ми використали програмовий матеріал: розділ «Зміст навчального матеріалу», рубрика «Теорія літератури», де представлено поняття реалізму, його характерні риси у творі «Гобсек».

Мистецький контекст у процесі розгляду літературного твору передбачає його вивчення у взаємозв'язках з різними видами мистецтва. Життя і творчість Бальзака ми досліджуємо у контексті живопису, музики, медіатекстів, оскільки наявні живописні портрети митця, ілюстрації до творів, екранізації, музичне оформлення фільмів тощо.

Ефективність експериментальної методики визначається доцільністю добору *методів і прийомів навчання* та їх творчим використанням. У нашому дослідженні ми застосовували традиційні та інноваційні методи, зокрема, словесні (шкільна лекція, розповідь учителя, бесіда, пояснення), практичні (робота над логічним і художнім текстом, з іншими джерелами інформації: довідковими виданнями, інтернет-ресурсами тощо) та наочно-ілюстративні (демонстрування зорової, слухової, синтетичної наочності).

Окрім названих, ми послуговувалися системою методів навчання, що мають характер взаємодії суб'єктів освітнього процесу: творче читання (культура сприйняття художнього твору); репродуктивний метод (чітке засвоєння здобутих предметних знань); метод проблемного викладу; частково-пошуковий (поглиблене засвоєння навчального матеріалу); дослідницький метод (аналіз та інтерпретація художнього твору).

Використовували під час експериментального навчання компетентнісно зорієнтовані і творчі завдання, опрацювання літературно-критичних джерел, мемуарів та листування письменника, підготовка учнівських повідомлень, проведення дискусій, створення читацьких проєктів, написання есе тощо. Важливим доповнювальним елементом навчання стали інформаційно-комунікаційні технології: мультимедійні презентації, віртуальні екскурсії, слайд-шоу, медіатексти.

Під час роботи на уроках зарубіжної літератури успішно застосовувалися стратегії критичного мислення: «товсті і тонкі» запитання, графічні систематизатори, інтерактивні методи: «мозковий штурм», «мікрофон», «асоціативне гроно», групова робота, робота в парах та ін.

Експериментальне навчання відбувалося в такій послідовності: розроблення навчально-методичних матеріалів; апробація теоретично обґрунтованої методики контекстного аналізу художнього твору в експериментальному класі; аналіз результатів експериментального навчання та визначення ефективності запропонованої методики.

На першому етапі – *мотиваційно-репродуктивному* – формувався читацький інтерес до розгляду художнього твору з урахуванням його контекстного оточення, накопичувалися та відтворювалися учнями знання про сутність контексту та його різновиди, про життєпис митця та історію написання твору, формувалася усвідомлена потреба в оволодінні ними, розвивалося усвідомлення значущості контекстного вивчення творів української літератури для їх глибокого осмислення.

Другий етап – *конструктивний* – трансформація здобутих знань про художній твір та його автора, контекст та його різновиди; створення умов для глибокого інтелектуально-емоційного засвоєння змісту виучуваних творів і розвитку в учнів умінь їх аналізу з урахуванням біографічного, історичного, філософсько-культурологічного, літературознавчого, мистецького та особистісного контекстів.

Третій етап – *творчий* – характеризується виявленням здатності старшокласників самостійно систематизувати та узагальнювати інформацію біографічного, історичного, філософсько-культурологічного, літературознавчого, мистецького контекстного оточення, демонструвати сформовані вміння самостійно інтерпретувати літературні твори в широких контекстних зв'язках, увиразнювати їх глибоке розуміння у власних роботах творчого характеру.

Враховуємо також певну відповідність того чи іншого контексту окремим етапам вивчення літературного твору. Етапи вивчення художнього твору, розроблені Л. Мірошниченко [50], передбачають підготовку до сприйняття, читання, підготовка до аналізу, аналіз, підсумкові заняття, творчі роботи. Під час кожного з цих етапів застосовуються певні контексти. Так, залучення історичного та біографічного контекстів є актуальним переважно на етапі підготовчої роботи до розгляду твору, літературознавчий – під час аналізу прочитаного, до мистецького та особистісного контексти здебільшого доцільно звертатися на етапі підсумкової роботи над твором, що має синтетичний характер та інтеграційне значення.

Поетапне формування вмінь забезпечує рух розвивального навчання, що приводить учнів до свідомого засвоєння предметних знань та їх застосування на практиці контекстного вивчення літературного твору.

Однією з умов успішного контекстного вивчення твору є партнерська взаємодія учнів-читачів із учителем, який передбачає структуру змісту навчального матеріалу, проєктує навчальні ситуації, педагогічно їх скеровує та оцінює результати навчальної діяльності учнів. Тобто, відбувається

здебільшого через повідомлення учням (або ж пошук учнями) оптимальних шляхів виконання проблемного завдання, активізації необхідних для цього розумових дій, інтеріоризація яких засвідчує вищий рівень сформованості вмінь контекстного розгляду твору.

Отже, у процесі апробації експериментальної методики за означеними етапами організації навчальної діяльності старшокласників, практикуючи традиційні та інноваційні методи і прийоми контекстного вивчення творів української літератури, орієнтуємося на *очікувані результати*, що виявляються в усвідомленні учнями специфіки літератури як виду мистецтва; української літератури як невід'ємного складника світової художньої культури; розумінні ключових етапів і явищ національного літературного процесу в контексті зі світовим; основних фактів життя видатних українських письменників як чинника глибокого осмислення його творчості; умінні аналізувати та інтерпретувати твір із урахуванням різних контекстів, оцінювати авторську позицію та способи її вираження; використанні теоретико-літературних знань під час роботи над текстом художнього твору; розвитку здібностей щодо створення творчих робіт; продуманому використанні здобутих предметних знань і сформованих читацьких умінь у нових навчальних та життєвих ситуаціях.

Формувальним експериментом було охоплено 25 учнів 9-В класу Рівненського ліцею №13.

На констатувальному етапі педагогічного експерименту було визначено контрольний (КК – 24 особи) та експериментальний (ЕК – 25 осіб) класи. В експериментальному навчання було організовано за авторською методикою, а в контрольному – здійснювалося за традиційною методикою.

На першому етапі формувального експерименту після з'ясування рівня теоретичної літературознавчої підготовки дев'ятикласників про контекст, його різновидів; визначення рівня базових умінь аналізувати художній твір із урахуванням його контексту; розвитку читацького інтересу здобувачів

загальної середньої освіти, ми підготували «Словник літературознавчих термінів» про контекст та його види. (Додаток Б)

Оскільки за програмою монографічна тема «Життя і творчість О. де Бальзака» вивчається в контексті реалізму, то під час вивчення оглядової теми дев'ятикласники отримали й актуалізували відповідні знання про історичні події середини XIX ст., в Європі й світі соціальні рухи, наукові відкриття, культурну обстановку, мистецькі твори. Для цього інтегрували знання з всесвітньої історії, образотворчого мистецтва, музики тощо. Було акцентовано на тому, що розглядаємо загальну програмову тему «Реалізм: типові образи й обставини» у різних контекстах: історичному, літературознавчому, культурологічному (мистецькому).

Під час уроку учні мали можливість скористатися «Словником літературознавчих термінів» (Додаток Б). Поняття про реалізм, історію його формування та характерні ознаки як літературного напрямку, взаємодія реалізму з іншими напрямками, які побутували у XIX ст. досить ґрунтовно розкрито у підручнику для 9 класу О. Ніколенко, М. Зуєнко, Б. Сторохи. [23, С.94-100] Тобто літературознавчий контекст був представлений та опрацьований на уроці. Проте історичний контекст залишився поза увагою.

Тому під час вивчення життя і творчості Бальзака ми передбачили використання таких видів контекстів: історичний, біографічний, літературознавчий, мистецький.

На першому уроці, коли вивчатиметься біографія та творчість (огляд «Людської комедії») у *вступному слові*, учитель наголосить, що історичний контекст дозволяє встановити зв'язок автора з епохою, у яку він жив і творив.

Випереджальне завдання, яке отримали окремі учні, підготувати презентацію на основі інформації з підручника для 9 класу з всесвітньої історії про Францію першої половини XIX ст. за планом: важливі історичні події, історичні постаті, які вплинули на кардинальні зміни в історії та суспільному житті; досягнення у галузі прав людини, соціальні класи, групи, їх становище.

Для глибокого осягнення історичного контексту доцільно організувати *роботу в мікрогрупах*. Для всіх загальне запитання одне: Чи впливає епоха та події, які відбуваються в певний час на життя людини?

Завдання для мікрогруп.

Скористайтеся QR-кодами або лінком. На ілюстраціях зображені люди різних соціальних верств. Оберіть одну ілюстрацію, на якій зображено представника французького суспільства XIX ст. (селянина, робітника, монархіста-аристократа, республіканця-аристократа, буржуа). Для п'ять мікрогруп – різні соціальні типи. Подумайте, яким могло бути їхнє сприйняття подій, що відбувалися? Однаковим чи різним? Від чого це залежить? Чи важливо, яке людина займає становище в суспільстві? Яка її професія? Ким вона є? Наведіть приклади. Порівняйте із сучасними подіями. Як сприймають війну мирні люди, воїни, вороги?

Після опрацювання представник від мікрогрупи презентує відповідь, охочі доповнюють.

Наступне запитання: А якщо людина ще й митець? Як вона висловлює ставлення? Як відображає? Відповіді дев'ятикласників були такого плану: «Митець відображає це у своїх творах», «Своє ставлення висловлює через ідею», «Ставлення може передавати через персонажів» тощо.

Упродовж уроку відповідь на це запитання буде доповнюватися.

Урок «Оноре де Бальзак: людина, дослідник, митець» побудований на основі авторського проєкту Л. Овдійчук «Оноре де Бальзак як особистість» [62]. На уроці представляємо мультимедійну презентацію (автор Л. Овдійчук) [63], у якій наявна першоджерельна інформація про важливі події з життя письменника, про формування його особистості під впливом оточення, освіти, різних сфер діяльності, обдарувань. У мультимедійній презентації розкрито й особистість Бальзака такою, якою він постав у спогадах сучасників, у листах зі своєю вдачею, характером, світом захоплень, світоглядом. Адже цей матеріал слугуватиме біографічним контекстом для аналізу художнього твору.

Під час уроку дев'ятикласники роблять записи в таблицю «Оноре де Бальзак як особистість» (Додаток В), у якій записують короткі висновки про родовід, освіту, сферу діяльності, світогляд Бальзака, а також основні характеристики як людини.

Під час поетапного (за чинниками формування особистості) перегляду мультимедійної презентації дев'ятикласники діляться своїми висновками (записами), а на завершення перегляду відбувається узагальнення: демонструється заповнена таблиця «Оноре де Бальзак як особистість» (Додаток Г).

Найбільш характерні записи, які з'являлися у таблицях учнів «нерадісне дитинство», «самоосвіта – це найбільше досягнення», «дуже багато читав», «юрист за професією», «спостережливий», «успадкував риси», «фанат своєї професії», «дуже працелюбний», «великий і сильний розум», «терплячий», «завжди був трохи дитиною», «суперечливий за характером», «цікаве захоплення – кавоманія», «Людська комедія» – це як енциклопедія життя французького суспільства».

Наступний етап уроку – загальний огляд творчості: історія створення «Людської комедії». Пропонуємо учням самостійно опрацювати матеріал у підручнику О. Ніколенко, [23, с.102], звертаючи увагу на контексти, які чітко описані: історичний (історичні події, філософські ідеї того часу, наукові відкриття) та біографічний (характер, світогляд).

Проблемне запитання, яке будемо з'ясовувати, «Бальзак уявляв себе не письменником, а дослідником». Аргументувати відповідними тезами, вказуючи контекст. Пропонуємо схему «Оноре де Бальзак як дослідник суспільства, людини, законів і норм» для орієнтиру. (Додаток Д)

Це завдання виконали не всі учні повною мірою. Проте після обговорення більшості представлених тез, зробили такий висновок: «Бальзак як письменник розглядав свою місію у контексті наукової та філософської думки і хотів перенести до художньої літератури здобутки й методи

природничих і філософських наук. Він себе не уявляв письменником, а дослідником».

Структура епопеї багатопланова. «Етюди про звичаї»: сцени приватного, паризького, провінційного, політичного, воєнного, селянського життя (історичний і біографічний контекст); «Філософські етюди»: природа почуттів, життя як цінність і явище (історичний і біографічний контекст); «Аналітичні етюди: дослідження засад суспільства (історичний і біографічний контекст).

Спираючись на свої глибокі наукові знання з різних галузей, спостерігаючи за життям суспільства, за людьми усіх соціальних прошарків і станів, аналізуючи явища суспільного життя, Бальзак створив «Людську комедію», яка відобразила життя Франції першої половини XIX ст. у контексті епохи з її революціями, наполеонівськими війнами, видатними відкриттями, розвитком капіталістичних відносин, мистецькими досягненнями. Тобто, історичний контекст послужив письменникові не тільки за тло, а й за матеріал для творів, а біографічний контекст пояснює нам, як Бальзак спромігся на цей творчий подвиг – написання 96 романів (із запланованих 150).

Отже, на пропедевтичному етапі експериментального навчання методика ефективно реалізована з урахуванням особистісно та компетентісно зорієнтованої спрямованості організації навчальної діяльності; поєднання традиційних та інноваційних методів і прийомів, зокрема, *евристична бесіда, колективна, групова та індивідуальна дослідницько-пошукова робота з традиційними та цифровими джерелами інформації, створення графічного систематизатора, мультимедійна презентація, система завдань і запитань (проблемних і творчих)* тощо.

На *другому етапі* дослідного навчання дослідницька увага була зосереджена на створенні педагогічних умов для глибокого інтелектуально-емоційного засвоєння учнями змісту твору та розвитку вмінь аналізувати

повість «Гобсек» із урахуванням біографічного, історичного, літературознавчого, мистецького контекстів.

Проілюструємо механізм цього етапу реалізації експериментальної методики. Після ознайомлення з біографією та оглядом творчості Бальзака, поглиблюються знання дев'ятикласників про реалізм та його стильові особливості, поєднання з романтизмом, натуралізмом.

Оговорюємо з учнями історію написання повісті таким чином: дев'ятикласники отримують завдання прочитати історію написання повісті у підручнику [23, С.105-106] і заповнити навчальну картку «Творча історія повісті» (Додаток Е).

За допомогою цього завдання ми актуалізуємо знання про «Людську комедію», а також про автора і його творчу лабораторію, додаючи ще кілька штрихів до особистості Бальзака.

На етапі підготовки до аналізу художнього твору проводимо усне опитування щодо прочитання твору «Гобсек».

Запитання до бесіди були сформульовані таким чином, щоб виявити якість читання, уважність до деталей.

На запитання, кому присвячений твір, учні відповіли тоді, коли розгорнули підручники з текстом. Проте це важливий момент, який пояснює не тільки присвяту, а й біографічний епізод, що підкреслює рівень освіти і самоосвіти Бальзака та його ставлення до книг, до читання, до інтелектуального розвитку. Таким чином задіюємо *біографічний контекст* під час вивчення твору.

Оскільки на попередньому уроці ми детально обговорювали життєпис автора, розкривали особистісні якості, то учням легко дати відповіді на запитання: «Звідки у Бальзака такі глибокі знання економіки, юридиспруденції?», «Які соціальні прошарки описані у творі?», «Як авторові вдалося описати різних персонажів з такою переконливістю?»

Таким чином, ми лише актуалізуємо знання про біографічний контекст, який детально розкрили, опрацьовуючи інформацію про особистість автора і задум «Людської комедії».

Його енциклопедична обізнаність з різних суспільних сфер, спостережливість, дослідницький хист, творчі амбіції, аналітико-синтетичне, критичне мислення, неймовірна працездатність допомогли створити повість, що стала надбанням світової літератури.

Наступним етапом розгляду твору є його аналіз. Залучення *літературознавчого контексту* є необхідним і цілком звичним для учнів. Проте аналіз сюжетно-композиційних особливостей повісті потребує додаткових знань та критичного мислення. Пропонуємо учням скласти сюжетно-композиційний ланцюжок (Додаток Є). Для впевненості можна скористатися підручником О. Ніколенко та ін. [23, С.106-107]

Обов'язковим елементом виконання цього завдання є визначення оповідача: на початку – це автор, далі – розповідь адвоката Дервіля про Гобсека, історію його життя і смерті.

До літературознавчого залучаємо ще й історичний контекст під час виконання такого завдання. Організовуємо роботу в групах. Завдання: опрацювати відповідні епізоди повісті (на картках вказано сторінки), визначити проблеми, які автор піднімає у творі: (вибрати з переліку: морально-етичні, філософські, соціальні, політичні, культурно-освітні) і навести приклади з тексту.

Мистецький контекст послугує хорошим доповнення до попереднього завдання, оскільки на ілюстраціях у підручнику та за лінками учні побачать персонажів та епізоди з твору. Проте акцент робимо на тому, що і як автори зобразили на ілюстраціях. Отже, опрацьовуємо ілюстрацію Е. Тудуза до повісті «Гобсек», 1902р., (23, С.108) та за лінком <http://surl.li/pzjwo>

План, за яким необхідно проаналізувати ілюстрації:

- Який епізод відображено на ілюстрації?
- Які почуття передані і за допомогою яких засобів?

- Яка поза, міміка персонажів? Про що вони свідчать?
- Чи змогли передати ілюстратори епоху? Як? Які засоби обрали?
- Зіставте з описами у повісті.

Таким чином упродовж уроку ми вивчаємо з учнями програмовий матеріал в історичному, літературознавчому і мистецькому контексті, що дозволяє побачити цілісну картину створеного письменником через різнобічні аспекти, які доповнюють, увиразнюють, допомагають краще зрозуміти твір.

На наступному уроці, опрацьовуючи тему «Образ Бальзака. Влада золота над людиною», роботу організуємо таким чином. Дев'ятикласники були поділені на групи й отримали випереджальні завдання: виписати цитати з характеристикою образів Гобсека, графині Анастазі, Дервіля, графа де Ресто, Максима де Трая за певним зразком (портретна характеристика, вчинки, думки, почуття, характерні риси, оцінка їх іншими персонажами, самооцінка). Ми спиралися на знання учнів *літературознавчого контексту*: образи, засоби їх створення, групування персонажів тощо.

Цей етап передбачає більше самостійності учнів, як і під час контекстного аналізу образу Гобсека.

Методично ефективною формою організації навчальної діяльності є робота в дослідницьких групах. Адже вміння працювати в групі, виконувати конкретне завдання, аналізувати, систематизувати й узагальнювати здобуту інформацію сприяє розвитку ключової компетентності учнів – уміння вчитися впродовж життя. Дев'ятикласники на уроці працювали з матеріалами, які підготували на урок. Кожен у групі мав конкретне завдання щодо цитатної характеристики образів за пунктами плану, тому на уроці учні обмінюються інформацією, заповнюють таблицю «Образи повісті та їх характеристика» (Додаток Ж), а тоді представляють груповий проєкт характеристики персонажа.

Образ Гобсека опрацьовуємо насамкінець, оскільки це центральна фігура, докуч якої сконцентровано події.

Запитання до евристичної бесіди

- Які порівняння використовує Бальзак, описуючи зовнішність героя? Чому порівнює з золотом?

- Як характеризують Гобсека, його внутрішній світ деталі побуту?

- Як інтер'єр відображає звички, характерні риси героя?

- Що означає прізвище «Гобсек»? Чи відображає внутрішню сутність цієї людини?

- Яка філософія його життя? Яка мета?

- Яка пристрасть визначає логіку вчинків героя?

- Як передісторія (чи «романтична біографія») розкриває характер Гобсека?

- Які реалістичні та романтичні засоби використовує автор для зображення персонажа?

Таким чином, вимальовується персонаж, який став хрестоматійним втіленням влади золота над людиною.

Після опрацювання усіх основних образів повісті та за результатами роботи в групах демонструється схема «Система образів-персонажів повісті «Гобсек» (Додаток 3), яка відтворює взаємов'язки між персонажами.

Домашнє завдання на вибір: 1) написати есе «Чи був Гобсек щасливою людиною?»; 2) сформулювати п'ять запитань Гобсеку для інтерв'ю; 3) створити кросворд «Персонажі повісті».

Виконані завдання були проаналізовані таким чином: вибір варіанту відповідав одному з критеріїв: проблемне, творче, репродуктивне. Перше завдання обрали 5 (20%) учнів, друге – 11 (44%), третє – 9 (36%). Оцінювання відбувалося за таким принципом: творче з завдання – 12-10 балів, проблемне – 9-7; репродуктивне – 6-4 бали.

Була проведена тематична атестація, результати якої також враховувалися під час контрольного етапу експерименту.

Таким чином, експериментальна методика на цьому етапі була ефективно реалізована з урахуванням особистісно та компетентісно зорієнтованої спрямованості навчальної діяльності; контекстності під час аналізу твору; поєднання традиційних та інноваційних методів і прийомів контекстного розгляду художнього твору; партнерська взаємодія суб'єктів навчання; поетапне формування вмінь контекстного вивчення літературного твору.

Отже, у ході експериментального навчання за розробленою методикою контекстного аналізу повісті «Гобсек» із широким залученням біографічного, історичного, літературознавчого, мистецького контекстів продемонстровано методичну значущість практикування таких традиційних та інноваційних видів організації навчальної діяльності як евристична бесіда; випереджувальні завдання літературознавчого характеру; індивідуальна та групова робота дослідницько-пошукового характеру, створення графічних систематизаторів, виконання письмових творчих завдань; підготовка мультимедійних презентацій, віртуальних екскурсій, створення навчальних проєктів тощо.

2.3. Порівняльний аналіз результатів педагогічного експерименту

Для визначення ефективності експериментальної методики контекстного аналізу художнього твору проаналізовано показники формувального етапу педагогічного експерименту та узагальнено результати навчання для виявлення кількісних і якісних змін у навчальних досягненнях учнів контрольних (КК) та експериментальних (ЕК) класів.

Було організовано анкетування учнів на цифровій платформі Google-диску, проведення індивідуальних та групових бесід із учасниками освітнього процесу.

Ефективність розробленої експериментальної методики визначалася за *критеріями*, означеними на констатувальному етапі педагогічного експерименту.

Відтак на завершальному етапі експерименту одним із показових аргументів підтвердження ефективності розробленої авторської методики стало анкетування учнів КК і ЕК, мета якого – визначення динаміки якісних змін у навчальних досягненнях дев'ятикласників щодо розуміння сутності різних видів контексту, визначення рівнів сформованості вмінь контекстного аналізу художніх творів та їх інтерпретації з урахуванням широких контекстних зв'язків, усвідомлення важливості контекстного оточення літературного твору для глибокого осмислення його художньо-естетичної цінності та розуміння значення творчості письменника у світовому літературному процесі.

Змістове наповнення анкети було аналогічним до запитань опитування, проведеного на констатувальному етапі педагогічного експерименту.

Результати анкетування засвідчили, що 95% учнів КК виявили поверхове розуміння сутності контекстного аналізу художнього твору, продемонстровано слабку здатність аналізувати художні тексти з урахуванням конкретного контексту, побіжно акцентовано лише на біографічному та мистецькому контекстах.

Натомість серед учнів ЕК спостерігалася позитивна динаміка щодо розуміння сутності контексту та його різновидів, важливості їх застосування для ґрунтовного опрацювання навчального матеріалу, зокрема осмислення його художньо-естетичної цінності літературного твору. Так, якщо на *констатувальному* етапі 28 % дев'ятикласників не повною мірою розуміли поняття «контекст», то на *оцінно-результативному* етапі їх кількість зменшилася до 3 %.

У таблиці 2.4 наведено порівняльні дані рівнів сформованості вмінь контекстного аналізу художнього твору учнями експериментального та контрольного класів.

Таблиця 2.4

Порівняльні дані рівнів сформованості вмінь контекстного аналізу художнього твору учнями ЕК і КК, %

Рівні	Класи			
	Констатувальний етап		Прикінцевий етап	
	ЕК	КК	ЕК	КК
Високий	21,6%	20,6%	32,5 %	21,3 %
Середній	58%	57, 5%	50,5 %	57,6 %
Низький	20,4%	22%	17%	21,1 %

Як бачимо з таблиці, на прикінцевому етапі дослідження виявлено суттєві позитивні зміни щодо рівнів сформованості в учнів умінь контекстного аналізу художнього твору в *експериментальному класі*: високого рівня досягли 32,5% респондентів (було 21,6 %); на середньому рівні стало 50,5% дев'ятикласників (було 58 %), оскільки значна кількість учнів цієї групи підвищила свій рівень до високого; на низькому рівні опинилося 17 % респондентів (було 20,4 %). Показники рівнів сформованості вмінь контекстного аналізу художнього твору учнями КК розподілилися так: високий – 21,3 % (було 20,6 %), середній – 57,6 %т (було 57, 5 %), низький – 21,1% (було (22 %).

Отже, статистичний аналіз засвідчив ефективність розробленої методики контекстного аналізу художнього твору, а кількісний і якісний аналіз результатів педагогічного експерименту дає підстави для висновку про можливість застосування цієї методики на уроках зарубіжної літератури під час вивчення творчості Бальзака у 9 класі.

Висновки до розділу 2

У магістерській роботі методику контекстного аналізу художнього твору розглядаємо як системно організовану цілісність, ефективність реалізації якої забезпечується використанням літературного аналізу й синтезу; урахуванням особистісно та компетентісно орієнтованих підходів до навчання; дотриманням загальнодидактичних і специфічних принципів; виокремленням біографічного, історичного, філософсько-культурологічного, літературознавчого, мистецького контекстів; визначенням і творчим застосуванням ефективних методів і прийомів контекстного розгляду художнього твору (пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладу, дослідницький метод тощо); поетапним формуванням в учнів умінь контекстного розгляду твору, методично обумовленим визначенням методів та прийомів аналізу художнього твору.

На етапі констатувального експерименту визначено критерії (когнітивний, діяльнісний, продуктивний), відповідні показники та рівні сформованості у дев'ятикласників умінь контекстного аналізу художнього твору: високий, середній, низький.

Під час формувального експерименту впроваджено методику контекстного аналізу художнього твору, яку реалізовано поетапно.

Для визначення ефективності експериментальної методики організовано анкетування учнів на цифровій платформі Google-диску, проведено індивідуальні та групові бесіди з учасниками освітнього процесу.

Результативність методики контекстного аналізу художнього твору перевірено за визначеними на констатувальному етапі експерименту критеріями. Ефективність запропонованої методики контекстного аналізу повісті «Гобсек» Бальзака підтверджено динамікою позитивних змін.

Кількісний і якісний аналіз результатів педагогічного експерименту дає підстави для висновку про можливість застосування цієї методики на уроках зарубіжної літератури під час вивчення творчості Бальзака у 9 класі.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі теоретично обґрунтовано, розроблено й експериментально підтверджено ефективність методики контекстного аналізу художнього твору на прикладі вивчення творчості Оноре де Бальзака у 9 класі.

1. На основі опрацьованих наукових джерел розкрито поняття контексту, контекстного аналізу художнього твору та його видів. Найбільш відповідним нашому дослідженню є визначення контексту як естетичної системи, без урахування якої сприйняття художнього твору не може бути достатнім, оскільки контекст розкриває історичні події, характеризує літературну традицію та новаторські тенденції, культурне, соціальне оточення з відповідною оцінкою.

Аналіз літературознавчих праць дозволив виокремити оптимальні з методичного боку контексти аналізу художнього твору у 9 класі, зокрема історичний, біографічний, літературознавчий, мистецький.

Студіювання педагогічних та методичних праць підтвердило, що найефективнішими на сучасному етапі розвитку освіти є концепції розвивального, технологізованого, особистісно зорієнтованого і компетентнісного навчання, що сприятиме результативності контекстного розгляду творів.

Основними методичними положеннями дослідження стали напрацювання науковців О. Бандури, Ю. Бондаренка, Н. Волошиної, Н. Гоголь, В. Гладишева, А. Градовського, В. Гриневича, В. Доманського, С. Жили, О. Ісаєвої, Ж. Клименко, Л. Мірошніченко, Л. Овдійчук, А. Ситченка, Г. Токмань, І. Тригуб, З. Шевченко, Т. Яценко, у яких зроблено акцент на методичній основі шкільного контекстного аналізу художнього твору як важливому чиннику реалізації програмових завдань та формування читацької компетентності, розкриття художньо-естетичної цінності

літературного тексту в діалогічній взаємодії на різних етапах опрацювання навчального матеріалу.

2) Огляд програмового і навчально-методичного забезпечення контекстного аналізу художнього твору у 9 класі виявив значну увагу учених-методистів, учителів-практиків до цієї проблеми і розкрив особливості застосування різних видів контексту на уроках вивчення художнього твору. Залучення контексту у процесі розгляду літературного твору є сприятливим фактором і важливою методичною умовою успішного вивчення творів зарубіжної літератури.

3) Визначено критерії та показники сформованості вмінь учнів контекстного аналізу художнього твору у 9 класі: *когнітивний* (з показниками: знання про контекст як категорію художнього твору; знання про різновиди контексту (історичний, біографічний, літературознавчий, мистецький) та розуміння впливу контексту на творчість письменника і написання конкретного художнього твору. знання про контекст як категорію художнього твору, різновиди контексту; розуміння впливу контексту на творчість письменника загалом і написання конкретного художнього твору; *діяльнісний* (з показниками: уміння самостійно визначати різновиди контекстів (історичний, біографічний, літературознавчий, мистецький) у вивчених літературних текстах та аналізувати твір у визначених контекстах); *продуктивний* (з показниками: здатність інтерпретувати художній твір із урахуванням різних контекстів, важливість контекстних відношень для чіткого й глибокого осмислення змісту та художньо-естетичної цінності твору, значення творчості майстра пера в національному та світовому літературному процесі).

Відповідно до критеріїв схарактеризовано рівні сформованості у дев'ятикласників умінь контекстного аналізу художнього твору: високий, середній, низький.

Розроблено та апробовано методику контекстного аналізу художнього твору за повістю «Гобсек» Оноре де Бальзака у 9 класі, яка реалізувалася за

трьома взаємопов'язаними етапами: на пропедевтичному *etapі* поглиблювалися знання учнів про контекст як категорію художнього твору, сутність різновидів контексту, а також проводився контекстний розгляд біографії Оноре де Бальзака із застосуванням історичного контексту.

На другому *etapі* вдосконалювались уміння учнів самостійно застосовувати різновиди контекстів: біографічний, історичний, літературознавчий, мистецький, – під час аналізу твору «Гобсек».

На третьому етапі експериментального навчання під час роботи над контекстним аналізом образу Гобсека та головної проблеми твору, учні вправлялись у здатності самостійно систематизувати й узагальнювати інформацію відповідно до контекстного оточення, інтерпретувати художній твір із урахуванням контексту, усвідомлювати важливість широких контекстних зв'язків для глибокого осмислення художньо-естетичної цінності твору та значущості творчості письменника в національному та світовому літературному процесі.

Результативність методики контекстного аналізу художнього твору перевірено за визначеними на констатувальному етапі експерименту критеріями. Ефективність запропонованої методики контекстного аналізу повісті «Гобсек» Бальзака підтверджено динамікою позитивних змін.

Кількісний і якісний аналіз результатів педагогічного експерименту дає підстави для висновку про можливість застосування цієї методики на уроках зарубіжної літератури під час вивчення творчості Бальзака у 9 класі.

Проведене наукове дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми контекстного аналізу художнього твору на уроках зарубіжної літератури. Перспективами для наукових досліджень можна визначити обґрунтування теоретичних засад і розроблення методик, технологій контекстного аналізу художніх творів зарубіжної літератури іншого напрямку, стилю, епохи, зокрема й із застосуванням форм дистанційного і змішаного навчання.

Список використаних джерел

1. Академічний тлумачний словник української мови (1970-1980). <https://sum.in.ua/s/kuljtura>
2. Бальзак О. де Гобсек. <https://4read.org/328-onore-de-balzak-gobsek-amp-shagreneva-shkra.html>
3. Бальзак О. де Твори в 10-и томах. К.: Дніпро, 1989.
4. Білоус Н. В. Методика вивчення української літератури в 10–11 класах на тлі подій і явищ відповідної історичної епохи : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02.; Ін-т педагогіки НАПН України. Київ, 2009. 20 с.
5. Білоус П. В. Психологія літературної творчості: книга для вчителів та учнів. Житомир : Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2004. 96 с.
6. Бурштук А. С. Використання ІКТ на уроках світової літератури. Додаток 7. Тема: Оноре де Бальзак. Життєвий і творчий шлях письменника
Тема: Влада золота та її філософія в повісті «Гобсек»
http://bushtrukvalentina.blogspot.com/2016/04/blog-post_56.html
7. Вайсштайн У. Порівняння літератури з іншими видами мистецтва: сучасні тенденції та напрями дослідження в літературознавчій теорії і методології. Сучасна літературна компаративістика: стратегії і методи. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009. С. 372 – 393.
8. Вядро Ш. Бальзак на Україні. *Дніпро*. 1970. № 12. С. 122–124.
9. Гадамер Г.-Г. Герменевтика і поетика. Вибрані твори; пер. з нім. В. Бабич, М. Кушнір та ін.; упоряд., передмова Д. Наливайко. Київ: Юніверс, 2001. 288 с.
10. Галай О. Які цінності вищі – матеріальні чи моральні? Порівняльна характеристика образів Гобсека та Герасима Калитки за повістю О. де Бальзака «Гобсек» і п'єсою І. Карпенка-Карого «Сто тисяч». *Всесвітня література в сучасній школі*. 2012. № 5. С. 32–36

11. Гладишев В. В. Культурологічний контекст у процесі вивчення художніх творів світової літератури в загальноосвітній школі. *Стан та перспективи розвитку культурологічної науки в Україні*. Миколаїв. 2015. <http://surl.li/psfyd>
12. Гладишев В. «Психологічна реконструкція характеру» головного героя повісті Оноре де Бальзака «Гобсек». *Зарубіжна література в школах України*. 2009. № 1. С. 20–25.
13. Гладишев В. В. Теоретико-методичні засади контекстного вивчення художніх творів у шкільному курсі зарубіжної літератури : автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.02; НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2008. 39 с.
14. Гладишев В. В. Теорія і практика контекстного вивчення художніх творів у шкільному курсі зарубіжної літератури: монографія. Миколаїв : Вид-во «Ліон», 2006. 372 с.
15. Голубович І. Біографія як соціокультурний феномен: методологія аналізу в гуманітарному знанні. *Філософська думка*. 2008. № 4. С. 122 –136.
16. Градовський А. В. Компаративний аналіз у системі шкільного курсу літератури: методологія та методика: монографія. Черкаси : Брама, вид. Вовчок О. Ю., 2003. 292 с.
17. Градовський А. В. Компаративний підхід у системі шкільного курсу словесності. *Наукові записки: зб. наук. праць / Ніжинський держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. № 3 (Серія «Психолого-педагогічні науки»)*. С. 156–160.
18. Державний стандарт базової середньої освіти. Додаток 1. URL: <http://school19.zp.ua/wp-content/uploads/2020/10/derzhstandart-converted.pdf>
19. Домбровський В. Українська стилістика і ритміка. Українська поетика. Дрогобич : ВФ «Відродження», 2008. 488 с.
20. Єременко О. Влада золота та її філософія в повісті “Гобсек”. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 1999. № 5. С. 23.
21. Зарубіжна література. 7-9 клас. Модельна навчальна програма (авт. Волощук Є. В., Слободянюк О. М.). URL: <http://surl.li/quxpv>

22. Зарубіжна література. 5-9 класи. Модельна навчальна програма для закладів загальної середньої освіти (у редакції 2023 року). (автори Ніколенко О. М., Ісаєва О. О., Клименко Ж. В., Мацевко-Бекерська Л. В., Юлдашева Л. П., Рудніцька Н. П., Туряниця В. Г., Тіхоненко С. О., Вітко М. І., Джангобекова Т. А.) URL: <http://surl.li/qmzeh>

23. Зарубіжна література. Підручник для 9 класу загальної середньої освіти. Ніколенко О., Зуєнко М., Стороха Б. Київ: Грамота, 2022. 207 с. URL: <http://surl.li/quxqh>

24. Затонський Д.В. Творець людської комедії. Оноре де Бальзак. Твори: в 10 т. К., 1989. Т.1. С. 5-43.

25. Захарова В. А. Формування моральних якостей старшокласників у процесі вивчення життєвого і творчого шляху письменника : автореф. дис... канд. пед. 13.00.02; Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2002. 20 с.

26. Ізер В. Процес читання, феноменологічне наближення. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.; за ред. М. Зубрицької. 2-е вид., доп. Львів: Літопис, 2001. С. 349–366.

27. Ісаєва О.О. Виклики сучасності і шкільна літературна освіта в Україні: у пошуках відповідності. *Актуальні проблеми професійної підготовки студентів-філологів до роботи в сучасному освітньому просторі*: зб. ст. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2017. Вип. 1. С. 29–37.

28. Ісаєва О.О. Медіаосвітні технології вивчення зарубіжної літератури у школі URL: <http://www.isaieva.kiev.ua/downl-f/prez-1-10-medtehn.pdf>

29. Ісаєва О.О. Особливості вивчення літератури в цифрову епоху. *Зарубіжна література*. 2016. № 1(761). С. 5–10.

30. Ісаєва О.О. Читання художньої літератури в сучасному світі: реальність чи утопія? *Всесвітня література в школах України*: щомісяч. наук.-метод. журнал. 2015. № 9 (411). С. 2–6.

31. Кальченко І. О. Тести на знання змісту повісті Бальзака "Гобсек". *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 1999. № 8. С. 40.

32. Кирилук З. В. Вивчати твір у системі координат своєї епохи. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 1999. № 12.
33. Клименко Ж. В. Етнокультурологічний шлях аналізу як ефективний засіб осягнення національної специфіки художніх творів. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2006. № 5. С. 13–18.
34. Коваленко І. О. Урок. Оноре де Бальзак (1799–1850). Основні віхи творчості та особливості світогляду письменника. О. де Бальзак і Україна. URL: <http://surl.li/pvcuw>
35. Козельський Ян. Бальзак у Верхівні. Київ, 2002. 125 с.
36. Колісник Л. М. Урок "Оноре де Бальзак «Гобсек». Зображення згубної влади грошей, що руйнує людські душі". URL: <http://surl.li/pvdor>
37. Компетентнісний підхід. Система впровадження в школі / упоряд.: Родигіна І. В., Дементєва Л. М., Погорелов А. І., Луценко О. Г. та ін.. Київ : Шкіл. світ, 2010. 109 с.
38. Концепція літературної освіти : наказ МОН від 26.01.2011 р. № 58. [Електронний ресурс]. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/13508/
39. Корніченко Т. Урок з зарубіжної літератури у 9 класі.« Оноре де Бальзак (1799-1850). Основні віхи творчості та особливості світогляду письменника. О. де Бальзак і Україна» <http://surl.li/pnlky>
40. Літературознавча енциклопедія. У 2-х т. Авт.-уклад. Ю. Ковалів. К.: Академія, 2007. Т.1. 608 с.
41. Літературознавча енциклопедія. У 2-х т. Авт.-уклад. Ю. Ковалів К.: Академія, 2007. Т.2. 624 с.
42. Літературознавчий словник-довідник. За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. К.: Видавничий центр: «Академія». 2007. 752 с.
43. Лобода О.П. Дзеркало правдиве і вічне: Компаративний аналіз повісті Бальзака “Гобсек” і драми Кропивницького “Глитай, або ж Павук”. *Всесвітня література та культура в навчальних закладах України*. 2003. № 6. С. 31-33.
44. Марко В. П. Аналіз художнього твору: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2013. 280 с.

45. Марченко Т. Вивчення творчості О. де Бальзака в середній та вищій школі: методичний та компаративний аспекти. *Волинь філологічна: текст і контекст*. С.117-127. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5246010>
46. Матвіїшин В. Українські шляхи Оноре де Бальзака. Матвіїшин В. *Український літературний європеїзм: моногр.* Київ, 2009. С. 198–205.
47. Мельник А.О. Вивчення художніх творів світової літератури в культурологічному контексті. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2011. № 6. С. 104–109.
48. Миропольська Н. Є. Мистецтво слова у структурі художньої культури учня: теорія і практика. Київ : парламент. вид-во, 2002. 204 с.
49. Михида С. Мегатекст і особистість письменника URI: <http://eprints.zu.edu.ua/959/1/06mspmop.pdf>
50. Мірошниченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : підручник. Київ : Слово, 2010. 432 с.
51. Модло О., Шкітіна А. Основний закон життя – це...: Урок за творами Оноре де Бальзака «Гобсек», І. Карпенка-Карого «Хазяїн». *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2008. № 25. С. 8–9.
52. Моруа А. Прометей, або Життя Бальзака / Пер. з фр. Київ : Дніпро, 1977. 500 с.
53. Мухін В. «Гобсек» О. де Бальзака. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2001. №9. С. 44.
54. Наєнко М. К. Українське літературознавство: школи, напрями, тенденції. Київ: ВЦ «Академія», 1997. 320 с.
55. Наливайко Д.С. Література в системі мистецтв як галузь компаративістики. *Теорія літератури й компаративістика*. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2006. С. 9–37.
56. Наливайко Д. Оноре де Бальзак. Життя і творчість. К.: Дніпро, 1985. 198 с.
57. Наукові основи методики літератури: навч.-метод. посіб. / за ред. Н. Й. Волошиної. Київ : Ленвіт, 2002. 344 с.

58. Нахлік Є. К. Перелицьований світ Івана Котляревського: текст – інтертекст – контекст: монографія. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2015. 541 с.

59. Овдійчук Л. Джозеф Конрад як особистість: літературно-психологічний портрет. *Джозеф Конрад: час, простір, пам'ять*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 160-річчю з дня народження письменника (Бердичів, 28-29 верес. 2017 р.); Житомир: Вид.: О.О. Євенок, 2017. С.49-55.

60. Овдійчук Л. Контекстний аналіз художнього твору: теорія і практика: навчальний посібник. Львів: Видавництво «Новий Світ - 2000», 2023. 171 с.
URL: <https://dspace.megu.edu.ua:8443/jspui/handle/123456789/4197>

61. Овдійчук Л. Літературно-психологічний портрет Бертольда Брехта (до проблеми вивчення біографії письменника на уроках зарубіжної літератури). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Випуск №4 (70). Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. С.172-174.

62. Овдійчук Л. Оноре де Бальзак як особистість: літературно-психологічний портрет в контексті епохи. *Оноре де Бальзак: гарні, інтерпретація, Україна*: збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 220-річчю з дня народження письменника (Бердичів, 15-16 трав. 2019 р.) Київ. 2019. С. 151-161.

63. Овдійчук Л. Оноре де Бальзак як особистість. Мультимедійна презентація. URL: <http://surl.li/lktsi>

64. Олексієнко Л. "Гобсек" Оноре де Бальзака. Історія створення, проблематика, композиція та система образів. *Зарубіжна література*. 2005. № 34. С. 14-15.

65. Орлова О. В. Методика навчання зарубіжної літератури : навч.-метод. посіб. для підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» філологічних спеціальностей педагогічних закладів освіти. Полтава : ПНПУ, 2021. 109 с.

66. Освітні технології: Навчал. метод. посібник / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; за заг. ред. О. М. Пехоти. Київ : А.С.К., 2001. 256 с.
67. Островська Г. А. Формування професійної готовності майбутніх учителів зарубіжної літератури до вивчення біографії письменників у загальноосвітній школі : автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.02; НПУ ім. М. П. Драгоманова, Київ. 2019. 44 с.
68. Паламарчук В. Ф., Барановська О. В. Педагогічні технології навчання в умовах нової української школи: вектор розвитку. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 3. С. 60–66.
69. Пастух Т.В. Використання проектної технології під час вивчення повісті О. де Бальзака "Гобсек". Матеріали до уроків. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2006. № 9. С. 53-56.
70. Піпенко А. А. План-конспект заняття із зарубіжної літератури "Життєвий і творчий шлях Оноре де Бальзака". URL: <http://surl.li/pvfzi>
71. Покатілова О. Основи методики культурологічного аналізу художнього твору на уроках літератури. *Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського* : зб. наук. пр. Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2017. Вип. 2 (57). (Серія «Педагогічні науки»). с. 375–381
72. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 01.08.2020. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
73. Пуліна Г. А. "Людина, яка зробила себе сама". Матеріали до вивчення творчого шляху Бальзака та його повісті "Гобсек". *Зарубіжна література в середніх навчальних закладах України*. № 8. 2004. С. 60-64.
74. Раєнко В. Оноре де Бальзак – Прометей XIX століття. *Все для вчителя*. 2013. Травень. № 5. С. 95–98.
75. Сапітон В. Конспект уроку зарубіжної літератури у 9 класі на тему: "Творчість О. де Бальзака. Бальзак – засновник соціально-психологічної прози. «Людська комедія». URL: <http://surl.li/pnlge>

76. Сивокінь Г. «Самототожність письменника» як методологічна пропозиція. *Самототожність письменника. До методології сучасного літературознавства*. Київ : Українська книга, 1999. С. 6–21.

77. Ситченко А. Л. Методика навчання української літератури в загальноосвітніх закладах : навч. посіб. для студ.-філог. Київ : Ленвіт, 2011. 291 с.

78. Словник іншомовних слів. за ред. С. Мельничука. К., 1974.

79. Словник української мови. У 20-и томах. URL: <https://slovnyk.me/dict/newsun>

80. Солодовник Н. Чи може так жити людина? Вивчення повісті Оноре де Бальзак «Гобсек». 10 клас. *Зарубіжна література в школах України*. 2014. № 2. С. 50–61.

81. Ступак Ф. Я. Бальзак і Україна. *Грані*. 2014. № 6. С. 145–149.

82. Сухарко Г. Два уроки з вивчення творчості Оноре де Бальзака. *Зарубіжна література в школах України*. 2008. № 9. С. 56–60

83. Теорія культур Л. Уайта. URL: <http://www.um.co.ua/7/7-2/7-2459.html>

84. Ткаченко А. О. Мистецтво слова (Вступ до літературознавства): підруч. для гуманітаріїв. Київ: Правда Ярославичів, 1997. 448 с.

85. Токмань Г. Л. Методика викладання української літератури в старших класах : екзистенційно-діалогічна концепція. Київ : Міленіум, 2002. 320 с.

86. Тригуб І. А. Залучення біографічного контексту в процесі вивчення художнього твору. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи* : зб. тез доповідей І всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 10 квітня 2020 р., м. Запоріжжя; за заг. ред. О. В. Пономаренко, Л. О. Сущенко. Запоріжжя : АА Тандем, 2020. С. 61–63.

87. Тригуб І. А. Літературознавчий контекст як ефективний засіб поглибленого вивчення художнього твору. *Педагогічна освіта: теорія і практика* : зб. наук. пр. / Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України. Кам'янець-Подільський, 2017. Вип. 23 (2-2017). Ч. 2. С. 287–292. <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/trigub-110521-4.pdf>

88. Тригуб І. А. Методика контекстного вивчення творчості Генріка Ібсена та Лесі Українки на заняттях літературних курсів за вибором. *Українська мова і література в школі*. 2016. № 4. С. 39–41.

89. Тригуб І. А. Методика контекстного вивчення української літератури в системі курсів за вибором у профільній школі. 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська література). [Текст] : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Тригуб Ірина Анатоліївна ; Миколаїв. нац. ун-т ім. В. О. Сухомлинського. Миколаїв, 2021. 276 с.

90. Удовиченко Л.М. Теорія і технологія вивчення художніх образів-персонажів у курсі зарубіжної літератури старшої школи: монографія. Київ, 2020. 352 с.

91. Українська Літературна Енциклопедія : у 5 т. /ред. кол.: І. О. Дзеверін та ін. К.: Головна редакція УРЕ імені М. П. Бажана, 1988. Т. 1. А-Г. 536 с.

92. Фасоля А. Компетентнісно зорієнтовані завдання: проблеми термінології, типології, створення. *Дивослово*. 2014. № 9. С. 15–21.

93. Федоренко Л. Влада золота та її філософія в повісті Оноре де Бальзака «Гобсек». *Все для вчителя*. 2014. Квітень. № 4. С. 91–95.

94. Філософський енциклопедичний словник. К.: Абрис, 2002. 751 с.

95. Фокіна В.А. Хазяїн чи мученик? Урок-дискусія за повістю Бальзака "Гобсек". *Зарубіжна література в середніх навчальних закладах України*. 2004. №6. С. 32-33.

96. Формування предметних компетентностей на уроках літератури: Збірник

97. статей у 2-х част. Ч.2. Чернігів: ЧОППО імені К.Д. Ушинського, 2021. 74 с.

98. Франко І. Я. Із секретів поетичної творчості : літературно-критичні праці: у 50 т. Київ : Наукова думка, 1981. Т. 31. С. 45–119.

99. Храповицька Г. Бальзак Оноре де. *Зарубіжні письменники*. Енциклопедичний довідник : у 2 т. Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2005. Т. 1. С. 87–94.

100. Чепіга О. Оноре де Бальзак. «Людська комедія». *Все для вчителя*. 2014. Квітень. № 4. С. 106–110.
101. Чечетіна Л. Аналітична робота над повістю О. де Бальзака «Гобсек». *Зарубіжна література в школах України*. 2009. № 9. С. 50–52.
102. Чечетіна Л. А. "Припинюватися заради грошей не варто". Романтичні і реалістичні тенденції в повісті Бальзака "Гобсек". *Зарубіжна література в середніх навчальних закладах України*. 2004. № 9. С. 26-30.
103. Чечетіна Л. Чи не є стара дама спадкоємицею Гобсека? Урок – компаративний аналіз за творами Ф. Дюрренматта «Гостина старої дами» та О. де Бальзака «Гобсек». *Зарубіжна література в школах України*. 2006. № 12. С. 28–31.
104. Чирков О. О. Текстуальний, інтертекстуальний, контекстуальний аналізи. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2004. № 6. С. 42–44.
105. Швець В. «Голландець, гідний пензля Рембрандта», чи «філософ цинічної школи»? Урок за повістю Бальзака «Гобсек». *Зарубіжна література в школах України*. 2007. № 8. С. 50–53.
106. Шуляков І. М. Тексти культури в діалоговій концепції М. Бахтіна та В. Біблера. *Культурологія*. 2018. Вип. 60. С. 142–149.
107. Якимович Т. Бальзак і естетичний прогрес. *Всесвіт*. 1974. № 5. С. 153–160.
108. Яценко Т. О., Шевченко З. О. Художня література в контексті світової культури : метод. посіб. Київ : Пед. думка, 2012. 136 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА ДЛЯ УЧНІВ №1

1. Чи розумієте ви значення слова «контекст»?
 - а) так;
 - б) ні;
 - в) частково.
2. Контекстне вивчення твору – це:
 - а) рубрика у підручнику із зарубіжної літератури;
 - б) твори інших видів мистецтва за літературним твором, який вивчається на уроці;
 - в) розгляд твору на тлі історичної епохи;
 - г) використання біографічних даних, які мають стосунок до твору;
 - д) розгляд твору на фоні творчих напрямів, стилів у літературі того періоду;
 - е) ваш варіант.
3. Які види контексту вам зрозумілі?
 - а) історичний;
 - б) мистецький;
 - в) біографічний;
 - г) літературознавчий;
 - д) ваша відповідь.
4. Чи звертаєте увагу на різні види контексту в процесі вивчення творів на уроках зарубіжної літератури?
 - а) постійно;
 - б) часто;
 - в) іноді;

г) ніколи;

д) не знаю.

5. Чи буде зрозумілішим твір, який аналізується через різні контексти:

а) так;

б) ні;

в) не знаю.

Додаток Б

Словник літературознавчих термінів

Історичний контекст – інформація про епоху, що мала вплив на концептуальне поле письменника та конкретний художній твір (історичні події, суспільно-соціальне життя, яскраві особистості як сучасного письменникові, так і попереднього періодів та його послідовників).

Біографічний контекст – інформація про життєвий шлях письменника, що створює уявлення про митця як людину (вплив родини, оточення, звичок, захоплень, життєвих подій на формування і розвиток особистості автора, автобіографічних подій, покладених в основу творів).

Філософсько-культурний контекст – філософські теорії, що мають вплив на розвиток літератури певного історичного періоду та конкретного художнього напрямку і стилю.

Літературознавчий контекст – літературне середовище, що визначає загальний розвиток літературного процесу та творчу індивідуальність конкретного письменника.

Мистецький контекст – художні твори різних видів мистецтва тематично, жанрово, стилістично тощо пов'язані з літературними явищами, зокрема з творчістю письменника.

Додаток В

Оноре де Бальзак як особистість

Місце і дата народження та смерті		
Родовід		
Портрет (зовнішність)		
Освіта		
Сфера діяльності		
Вдача, характер		
Світ захоплень	Улюблені письменники	
	Обдарування і захоплення	
Оточення, друзі		
Світогляд, кредо		
Творчість		
Визнання та місце у світовій літературі		

Додаток Г

Оноре де Бальзак як особистість

Місце і дата народження та смерті	20 травня 1799 р. м.Тур – 18 серпня 1850 р. в Парижі.
Родовід	<p>Родовід Бальзака по батьку за соціальним станом – селянський, але завдяки здібностям Бернар Франсуа Бальзак досягнув високого щабля у соціальному статусі. Батько стежив за прогресом наук і соціальними удосконаленнями, розумів значення для майбутнього.</p> <p>Мати Анна-Шарлотта Лаура Бальзак (Саламб'є) походила з родини багатих комерсантів. Вона розумілася, чого варті гроші, не була марнотратною і строго стежила, аби діти не гаяли часу на марне і дотримувалися економії. Була суворою з дітьми.</p>
Портрет (зовнішність)	В дитинстві був дуже миловидний. У зрілі роки Бальзак був кремезний, «з грубо тесаним тулубом». Зовнішність була такою, що видавала в ньому людину непересічну, сильну, вольову інтелектуальну. Сучасників вражали очі, левиний погляд. Деякі бачили схожість з Рабле.
Освіта	Навчався у Турській школі. Потім у Вандомському коледжі, за сім років не мав канікул. Дуже багато читав. «... ковтав серйозні книги, які давали розвиток його розуму на шкоду тілу в такому віці, коли треба тренувати тілесні сили не менше, ніж розумові». Здобув освіту бакалавра. Протягом усього життя Бальзак займався самоосвітою, зібрав багату бібліотеку.
Сфера діяльності	Працював клерком в конторі Гійоне-Мервіля, потім Пассе, але так і не став юристом. Він був видавцем, друкарем, але справа не пішла. Згодом повністю присвятив себе письменницькій праці.
Вдача, характер	<p>Бажання вирізнялися крайнощами: йому потрібен був або палац, або горище; закоханий в розкіш, він умів без неї обходитися. ... він умів знаходити поезію життя навіть на горищі, де довелося жити із-за боргів і постійного безгрошів'я, але йому незатишно всюди, де цієї поезії не було.</p> <p>Жорж Санд дала таку характеристику: «...щирий до сором'язливості, в хвастощах доходив до брехні, вірив у себе і був довірливий до інших, дуже експансивний, дуже добрий і вкрай нерозумний, він зникав у святая святих – творчості, де панував неподільним володарем. ...був непомірним у праці і</p>

	стриманим в інших пристрастях, тверезий і романтичний у надлишку, довірливий і скептичний, повний суперечностей і таємниць – таким був Бальзак».
Обдарування і захоплення	Його найбільшою пристрастю була кава, він знався на сортах, робив суміші, сам готував. Найбільше захоплення – це робота. «... писав у цілковитій, довершеній самоті, при наглухо закритих віконницях і запнутих фіранках, при світлі чотирьох свічок, що стояли на його робочому столі в двох срібних свічниках». Найкраще почував себе там, де міг віддатися письменницькій праці.
Оточення, друзі	Серед найближчого оточення була сестра Лора, з якою листувався протягом життя, яка його завжди підтримувала, написала про нього спогади, Лора де Берні – сорокап'ятирічна жінка, що стала для 20-річного Бальзака всім, чого йому бракувало в житті: матір'ю, вірною подругою, помічницею. Сімейство Карро та Маргонів, у маєтках яких Бальзак оселявся і творив. Друзями Бальзака були Жорж Санд, Т. Готье, Л. Гозлан.
Світогляд, кредо	«... він робив вигляд, що мало вірить в людську добropорядність, зокрема, в чесноти жінок, і поширював свій цинізм сенсуаліста набагато далі, ніж треба було. В релігії його скептичний пантеїзм часто поєднувався з марновірством, в політиці ж він дотримувався легітимістських поглядів. Його ідеалом була абсолютна влада: найбільше він захоплювався силою». Він висловлює так: "Думка – джерело добра і зла, – може бути вихована, приборкана і спрямована тільки релігією. Єдино можлива релігія – християнство. ... Християнство створило сучасні народи, воно буде їх оберігати».
Творчість	98 романів, об'єднаних одним грандіозним задумом під назвою «Людська комедія».
Визнання та місце у світовій літературі	Його ім'я вписано в золотий фонд світової літератури. Ж.-А. Барбе д'Оревільї: «Такі люди як Бальзак з'являються вкрай рідко, щоб можна було сподіватися на швидку появу такого ж великого і сильного розуму».

Додаток Д

Оноре де Бальзак як дослідник суспільства, людини, законів і норм

Додаток Е

Начальна картка «Творча історія повісті»

Завдання. Заповніть навчальну картку з теми «Творча історія повісті»

«Це один із перших творів, які автор свідомо писав як фрагменти

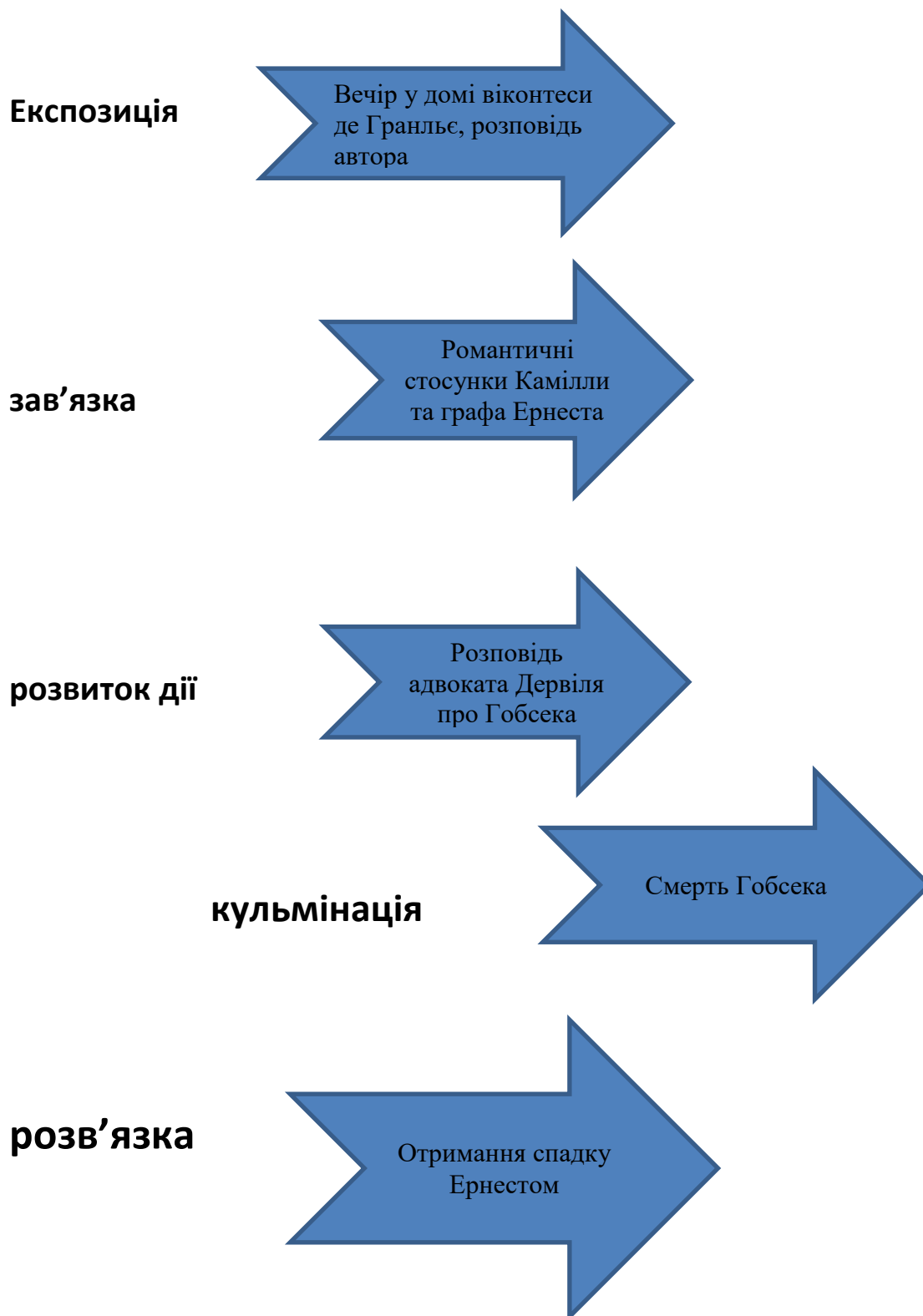
Під такою назвою «Небезпеки розбещеності» у 1830 році повість вийшла у першому томі «_____».

Письменник ще не раз змінював назву повісті (1835р.). Напишіть назви і свої міркування, чому автор згодом зупинився на найменуванні «Гобсек», яка стала остаточною _____

Напишіть імена та прізвища героїв, які діють не тільки цій у повісті (є наскрізними у багатьох творах «Людської комедії») _____

Додаток Є

Сюжетно-композиційний ланцюжок повісті Бальзака «Гобсек»

Додаток Ж**Таблиця-характеристика персонажа**

Портретна характеристика	
Вчинки	
Думки, почуття	
Характерні риси	
Оцінка їх іншими персонажами	
Самооцінка	

Додаток 3

Система образів-персонажів повісті «Гобсек»

